

КОРДОН

лінія безпеки

№5 2013

 24 СЕРПНЯ
ДЕНЬ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ

АГЕНЦІЯ ДОБРИХ СПРАВ

стор. 10

«РАБОТОРГІВЛЯ» В УКРАЇНСЬКОМУ ВИМІРІ

стор. 20

ЗРОБЛЕНО З НАТХНЕННЯМ

стор. 16

ТЕОРІЯ ІВМ

стор. 8

Фото Сергія БРОВКА

КОРДОН

Центральний друкований орган
Державної прикордонної служби України
№5 (87) 2013

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:
Микола ЗОРИК
E-mail: nigo@ukr.net

ЗАСТУПНИК ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА:
Дмитро СЛИВНИЙ
E-mail: sd-media@ukr.net

**РЕДАКЦІЯ ВИСЛОВЛЮЄ ВДЯЧНІСТЬ
ЗА ДОПОМОГУ У ПІДГОТОВЦІ НОМЕРА:**
Дмитро Акімову
Валентині БОЖОК
Андрію ДЕМЧЕНКУ
Андрію КУЧЕРУКУ
Олегу СЛОБОДЯНУ

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ:
Тетяна ФІЛІПЕНКО
Наталія УСТЬЯНЦЕВА

ЛІТЕРАТУРНИЙ РЕДАКТОР:
Леся МЕДВЕДЕНКО

ДОДРУКОВА ПІДГОТОВКА:
ТОВ «КЖД «Софія»

ХУДОЖНЄ ОФОРМЛЕННЯ:
Людмила ДЬОМІНА

Адреса редакції: 02099
м. Київ, вул. Ялтинська, 11
Тел./факс: (044) 566-43-30
E-mail: kordon@pvu.gov.ua

В журналі розміщені **ФОТОГРАФІЇ:**
Сергія БРОВКА
Сергія ГУДАКА
Сергія КОТЕЛЬНИКОВА
Михайла МАРКІВА
Валерія ОЛІЙНИКА
Дмитра СЛИВНОГО

Виготовлено: ТОВ «КЖД «Софія»,
08000, Київська обл., смт. Макаріє,
вул. Першотравнева, 65.

Підписано до друку: 15.08.2013.
Наклад: 3201 примірник.
Свідоцтво про реєстрацію:
КВ№8070 від 28.10.2003.

Рукописи матеріалів, що не замовлялися
редакцією, не редагуються та не
повертаються. Думки авторів публікацій
журналу не завжди збігаються з
позицією редакції. Відповідальність
за достовірність фактів, власних імен
та інших відомостей несуть автори
публікацій.
Деякі з фотографій не є прямими
ілюстраціями до текстів.
При використанні матеріалів посилення
на журнал «Кордон» обов'язкове.

Підписний індекс: 48736
© «Кордон», 2013

На обкладинці фото Дмитра Сливного

4 офіційно
СЛОВО ПРЕЗИДЕНТА

6 дайджест
КОРДОН ЗА МІЖНАРОДНИМИ
СТАНДАРТАМИ

8 вектор
ТЕОРІЯ ІВМ

10 пульс кордону
АГЕНЦІЯ ДОБРИХ СПРАВ

14 ювілей
«ПРИКОРДОННИКУ УКРАЇНИ» –
70 РОКІВ!

16 скульптура
ЗРОБЛЕНО З НАТХНЕННЯМ

20 у фокусі
«РАБОТОРГІВЛЯ» В
УКРАЇНСЬКОМУ ВИМІРІ

28 презентація
БЕСІДИ З ГЕРОЯМИ

30 ракурс
ПО КОНЯХ!

36 ретроспектива
ДМБ. ПРИКОРДОННА КАВАЛЕРІЯ

38 дослідження
ВОЛОДАРКА СТЕПІВ.
УНІВЕРСАЛЬНА Й ГРІЗНА

42 слов'янський світ
РІЖУЧА, УДАРНА, КОЛЮЧА ЗБРОЯ

44 дітям прикордонників
СОНЦЕ І МІСЯЦЬ

46 ексклюзив
ТАЙНА ВЛАСТИ

48 наш гість
БОГДАН БЕНЮК.
ВІД СОЛДАТА ДО ГЕНЕРАЛА

5

7

10

48

«Становлення української нації, процес творення Української держави – це історія пошуку, що ніколи не припинялася. Це історія постійних економічних, політичних, соціальних і гуманітарних трансформацій. Від давньої України-Русі до сучасної незалежної Української держави. Незалежність – це в першу чергу спроможність держави самостійно обирати шляхи власного розвитку, захищати інтереси своїх громадян, гідно протистояти викликам сучасного мінливого світу»

Президент України
Віктор Янукович

Між Україною та Білоруссю віднині встановлено чіткий рубіж. Після обміну ратифікаційними грамотами набрав чинності договір між Україною та Республікою Білорусь «Про державний кордон» від 12 травня 1997 року. Ним визначено проходження лінії державно-го рубежу не як між колишніми УРСР та БРСР, а за міжнародними стандартами, зокрема по фарватеру річок Дніпро та Сож.

КОРДОН ЗА МІЖНАРОДНИМИ СТАНДАРТАМИ

Відтак до Республіки Білорусь відійшли безіменний півострів навколо озера Верхнє між селами Нові Яриловичі та Карпівка (РБ), а також безіменні острови між селами Старі Яриловичі та Хоминка (РБ), Мньов та Комарин (РБ), острів Чаків, урочище Случевський Груд та Кукарські острови. Натомість Україні дісталися безіменний острів між селами Клубівка та Абакуми (РБ), острови Коровник, Коловський, Отмут, Заспа, урочища Малож, Сетянки, Становище, Бондарівка, Тапіле.

Прикордонні відомства обох країн звертають увагу мешканців прилеглих територій та відпочивальників на нове розмежування української та білоруської земель, оскільки спроба незаконного перетинання або ж незаконне перетинання державного кордону неухильно вестиме до адміністративної чи кримінальної відповідальності. До завершення процесу встановлення державного кордону на місцевості залишилося не так багато часу. Нещодав-

“ **СПРОБА НЕЗАКОННОГО ПЕРЕТИНАННЯ АБО Ж НЕЗАКОННЕ ПЕРЕТИНАННЯ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ НЕУХИЛЬНО ВЕСТИМЕ ДО АДМІНІСТРАТИВНОЇ ЧИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.**

но в Чернігові відбулася зустріч робочих груп спільної українсько-білоруської демаркаційної комісії. Наступне засідання заплановано на вересень цього року. К

Олександр ДУДКО

«ЩОРС» ЗНОВУ В СТРОЮ!

У складі Чернігівського загону з'явився новий підрозділ – відділ прикордонної служби «Щорс», що включає міжнародний пункт пропуску для залізничного сполучення з однойменною назвою та міжнародний пункт контролю для залізничного сполучення «Хоробичі».

На заході, присвяченому відкриттю нового підрозділу, були присутні представники державної влади та місцевого самоврядування. Настоятель Свято-Миколаївського храму отець Павло освятив новостворений відділ. Слід зазначити, що застава «Щорс», створена 1993 року, була першим прикордонним підрозділом на території Щорського району. З 1995 року він функціонував як відділення прикордонного контролю «Щорс-залізниця», а згодом реорганізований в контролерський пост відділу прикордонної служби «Деревини». За ці роки підрозділом керували майори Ігор Савенко, Геннадій Капустюк, Юрій Косов, підполковники Олександр Лизогуб та Роман Федевич.

Нині відкриття цього підрозділу сприятиме оптимізації процесу служби. Крім того, він є єдиним у відомстві відділом, що зосереджений винятково на здійсненні прикордонного контролю і при цьому розташований не безпосередньо на лінії рубежу, в аеропорту чи морському порту.

Олександр ДУДКО

Нещодавно Державна прикордонна служба України запровадила нововведення в автомобільних пунктах пропуску – відтепер організовані групи туристів мають змогу в пріоритетному порядку перетинати рубіж.

За попередньо поданою заявкою транспортні засоби з туристами оформлятимуться на окремих смугах руху. Про це повідомив заступник начальника управління прикордонного контролю та реєстрації Держприкордонслужби України Олександр Жданенко під час прес-конференції в «Укрінформі».

ТУРГРУПАМ – ШВИДШЕ

Туристичні оператори, інші суб'єкти господарської діяльності та фізичні особи повинні не пізніше як за 24 години до прибуття автобуса в пункт пропуску, де планується перетинання кордону, надіслати електронне повідомлення, що має містити інформацію про організатора міжнародного перевезення туристів, маршрут, дату та орієнтовний час прибуття. До нього також необхідно прикріпити список пасажирів з установчими даними. Через дві години після його надходження туроператору буде надано відповідь, у якій зазначатиметься найбільш зручний час для прибуття організованої групи та смуга руху, де здійснюватиметься прикордонний контроль. Перевірка документів відбуватиметься в автобусі за спрощеною процедурою. Щодо іноземних громадян подається дещо інша інформація, що містить дані, пов'язані з візовими питаннями.

Ця система працюватиме постійно в основних пунктах пропуску, де проходять найбільш масові туристичні маршрути. Вона прискорить оформлення груп, зробить комфортнішим перетинання кордону, допоможе уникнути черг. Час на оформлення одного автобуса, що становив 40 хвилин, має скоротитися до 15–20 хвилин. К

Людмила ДЬОМІНА

«ШЕПІТ» НОВЕ ЖИТТЯ СТАРОЇ ЗАСТАВИ

Нещодавно до складу відділу прикордонної служби «Селятин» Чернівецького загону увійшов прикордонний пост «Шепіт», що взяв під охорону майже двадцять кілометрів українсько-румунського рубежу.

З нагоди відкриття нового підрозділу відбулося урочисте зібрання, у якому взяли участь начальник Чернівецького загону підполковник Михайло Котов, начальник відділу прикордонної служби «Селятин» Юрій Осадчук, керівник Путильської райради Дмитро Ославський, голова Шепітської селищної ради Дмитро Горбан, начальник Путильського РВ УМВС майор міліції Микола Радомський та представник духовенства отець Іоанн. До речі, прикордонний пост «Шепіт» сформований на базі колишньої застави імені Кирила Алексеєва, яка тривалий час не використовувалася в охороні кордону. Завдячуючи неабияким зусиллям її вдалося повернути до життя та навіть реорганізувати до рівня підрозділу європейського зразка.

Сергій БРОВКО

ТЕОРІЯ ІВМ

Програма «Східне партнерство – флагманська ініціатива тренінгового проекту з інтегрованого управління кордонами» (EaP IBM FIT) – один із найбільш масштабних освітніх проектів останніх років, спрямованих на посилення прикордонного менеджменту. Міжнародний центр розвитку міграційної політики (ICMPD) на правах головного організатора підсумував результати роботи за цією програмою. У проекті, що тривав тридцять місяців, взяли участь шість країн – Азербайджан, Білорусь, Вірменія, Грузія, Молдова та Україна. Головними результатами роботи є сорок регіональних національних заходів за участю понад тисячі учасників-бенефіціаріїв, які ознайомилися з передовими практиками ЄС та зміцнили свої знання у деяких областях з управління кордонами.

Розпочатий у лютому 2011 року проект з бюджетом у 2 млн євро мав подвійну мету: сприяння руху осіб через кордони у шести країнах Східного партнерства з одночасним збереженням безпеки кордонів шляхом збільшення міжвідомчої та двосторонньої/багатосторонньої співпраці між цільовими країнами, державами-членами ЄС та міжнародними організаціями.

До реалізації ідей проекту долучилися 60 експертів ЄС, які представляли митні та податкові служби, прикордонну службу та прикордонну поліцію, кримінальну поліцію, навчальні заклади, експертно-криміналістичні центри. Цільовою групою були визначені керівники верхньої та середньої ланок, а також оперативні співробітники компетентних відомств, переважно прикордонних та митних служб. Тренінги стосувалися узгоджених тематичних областей, зокрема аналізу ризиків, захисту й безпеки документів, виявлення підробок і зловмисників, які використовують чужі документи; виявлення наркотиків і контрабандної тютюнової продукції, захисту прав інтелекту-

альної власності, боротьби з торгівлею людьми та корупцією.

Державна прикордонна служба України докладає значних зусиль для зміцнення співпраці й розвитку партнерських відносин з прикордонними відомствами у двосторонньому та багатосторонньому форматі. Запропонована проектом концепція інтегрованого управління кордонами є логічним продовженням системних кроків, спрямованих на зміцнення прикордонної безпеки. Крім того, реалізація флагманської ініціативи інтегрованого управління кордонами держав Східного партнерства стала прогресивним кроком на підтримку безвізового діалогу між Україною та ЄС, що особливо актуально сьогодні. Українські прикордонники як надійний і послідовний партнер мають значний досвід співпраці з прикордонними відомствами держав-сусідів, зокрема Польщі, Угорщини, Румунії, Словаччини, Росії, Білорусі та Молдови, на досить високий рівень вийшла співпраця з правоохоронними структурами США.

Тож і цьому проекту у відомстві приділили серйозну увагу, а результатом

стала участь 73 представників Держприкордонслужби України у 23 регіональних тренінгах. Учасники вивчали вдалі практики ЄС та розширили свої знання у сферах, що стосуються організації безпеки кордону та злагодженої взаємодії всіх служб. У тому числі за участі українських прикордонників в Україні були проведені такі регіональні тренінги: «Міжвідомча і міжнародна співпраця з КУК (комплексне управління кордонами): передові практики ЄС зі спільного прикордонного контролю у прикордонних пунктах», «Захист прав інтелектуальної власності»

менеджменту, як безпека документів, боротьба з торгівлею людьми, корупцією та контрабандою, – підкреслив у ході заключної конференції директор Міжнародно-правового департаменту Адміністрації Державної прикордонної служби України Олександр Мельников. – Представник академії Держприкордонслужби неодноразово брав участь у тренінгах як національний експерт. Результатом усього вищезазначеного стало, перш за все, отримання необхідних знань і навичок для поліпшення інституціональної й оперативної діяльності Держприкордон-

сприятиме актуальність тем підготовки, кваліфіковані інструктори, які перебувають на дійсній службі, навчальні посібники та дистанційне навчання.

Організатори проекту сподіваються на відчутний результат роботи, зокрема скорочення часу проходження прикордонно-митних формальностей, зменшення кількості випадків незаконного переміщення людей і товарів через кордон, краще ставлення до людей, які потребують захисту (шукачі притулку, жертви торгівлі людьми), зниження рівня корупційних проявів на кордоні. У процесі обгово-

РЕЗУЛЬТАТОМ ПРОЕКТУ СТАЛА УЧАСТЬ 73 ПРЕДСТАВНИКІВ ДЕРЖПРИКОРДОНСЛУЖБИ УКРАЇНИ У 23 РЕГІОНАЛЬНИХ ТРЕНІНГАХ. УЧАСНИКИ ВИВЧАЛИ ВДАЛІ ПРАКТИКИ ЄС ТА РОЗШИРЮВАЛИ СВОЇ ЗНАННЯ У СФЕРАХ, ЩО СТОСУЮТЬСЯ ОРГАНІЗАЦІЇ БЕЗПЕКИ КОРДОНУ ТА ЗЛАГОДЖЕНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ВСІХ СЛУЖБ.

та «Методологія і практика профайлінгу ризику на стратегічному та оперативному рівнях (КПП та зелений кордон), ІТ-системи в аналізі ризиків у пункті в'їзду і на зеленому кордоні».

– Для Держприкордонслужби України участь в цьому проекті сприяла обміну досвідом у галузі аналізу ризиків, а також реалізації концепції ІВМ, розширенню знань у таких сферах прикордонного

служби, а також посилення міжвідомчої і міжнародної співпраці з метою зміцнення прикордонної безпеки та вільного пересування громадян і товарів.

Європейські знання і досвід, отримані від участі українських представників у тренінгових заходах, будуть повністю інтегровані у систему підготовки персоналу. Важливо не лише обмінятися досвідом, а й зберегти результати. Цьому

рення результатів програми під час заключної конференції вони неодноразово наголошували, що проект повинен мати продовження задля посилення його потенціалу. У свою чергу представники прикордонних відомств Східного партнерства висловилися за майбутній проект у більш практичній площині. **К**

Леся МЕДВЕДЕНКО,
фото Валерія ОЛІЙНИКА

ЗБИРАЧІ ЯГІД

У районі населеного пункту Думінське прикордонники Житомирського загону зустріли неподалік кордону двох збирачів ягід без документів. Правоохоронці встановили особи чоловіків. Один з них виявився українцем, другий – білорусом, який з 2006 року перебуває в розшуку за грабіж на території Одещини. Щоб уникнути відповідальності, він намагався незаконно перетнути державний кордон поза пунктом пропуску. Тепер злочинцем займаються співробітники МВС.

ВАС УПІЗНАЛИ!

В пункті пропуску «Платонове» прикордонники Котовського загону затримали двох розшукуваних. Першою виявилася жінка, з якою дуже хотіли зустрітись правоохоронні органи Росії та Інтерпол. Вона прямувала з України в Молдову як пасажир в одному з авто. Також під час оформлення рейсового автобуса «Кишинів–Дніпропетровськ» прикордонники затримали нашого 44-річного співвітчизника, який перебував у розшуку за підозрою у крадіжці. Жінку і чоловіка передано представникам МВС.

СПАСІННЯ ПОТОПАЮЧИХ – СПРАВА РУК... ПРИКОРДОННИКІВ

Співробітники Керченського загону Морської охорони отримали від представників Державної служби з надзвичайних ситуацій інформацію про те, що двох відпочивальників на надувному матраці відносить у відкрите море. Прикордонний катер відразу вийшов у море і за 1,5 км від берега підняв на борт потерпілих. Це була молода пара – чоловік і жінка, які, втративши пильність, опинилися далеко від берега. До того ж матрац раптом почав здуватися, тож довелося його залишити. Та самотійно дістатися берега їм не вдалося. Поблизу потоплюючих проходили яхти, але жоден екіпаж чомусь не надав їм допомогу. Молодим людям пощастило – порятунок прийшов тоді, коли вони вже втратили надію. Тож вдячності врятованих не було меж.

АГЕНЦІЯ ДОБРИХ СПРАВ

Літо, сонце, тепло, відпочинок, пляж... Хочеться з головою поринути у цей чудовий барвистий світ позитиву! Однак часом люди так захоплюються, що втрачають відчуття реальності. Наслідки іноді мають ціну життя. І щастя, якщо поблизу є той, хто може подати руку допомоги. До честі «зелених кашкетів», вони за будь-яких обставин завжди напоготові. Саме тому ми не оминули увагою останні новини з кордону, розмістивши їх в топ рейтингу добрих справ прикордонників. Наступну віртуальну сходінку оцінки досягнень охоронців рубежу впродовж минулого місяця посіло сприяння органам МВС у низці затримань розшукуваних порушників, що ніби зговорилися у своєму прагненні дістатися омріяного закордоння. Мабуть, літнє тепло додає впевненості і вічним мандрівникам – за будь-яких ускладнень під час подорожі принаймні не замерзнуть. Тому вони ризикують брати з собою навіть малолітніх дітей, що особливо вражає. Найбільше розчулила прикордонників нелегалка при надії, яка, маючи на руках ще й малу дитину, вирішила підкорити державний рубіж. Щодо решти цікавих і суттєвих затримань останнього часу, то це і щедрий асортимент грузинського вина, і підводи з тоннами маку, і сувенір із «сюрпризом», а ще гроші, наркотики, сигарети...

Із Грузії з любов'ю

Прикордонники відділу «Іллічівськ» Одеського загону отримали інформацію про можливе незаконне переміщення підкацюзних товарів. У результаті спільних з працівниками митниці заходів під час оформлення теплоходу «Грейсфвальд», що прибув в Україну під панамським прапором, було виявлено понад 2,3 т вина. За документами удвох вантажних автомобілях везли коньяк. Проте поглиблений огляд

засвідчив, що, окрім зазначеного вантажу, під причепами містилася велика кількість прихованої тари з вином грузинського виробництва. Орієнтовний об'єм знайденого спиртного сягає 2360 л. Сховок вражав не тільки розмахом, а й своїм ексклюзивом та розмаїттям. Прихований товар вилучено та передано представникам митниці. Про факт контрабанди повідомлено відповідні правоохоронні органи.

«БОННІ І КЛАЙД»

За інформацією МВС, у пункті пропуску «Довжанський» прикордонники Луганського загону спільно з митниками затримали українця, підозрюваного у крадіжці грошей на Одещині. Чоловік саме прямував до Росії автомобілем Mazda. Услід за ним зупинили і Daewoo з його дружиною за кермом. Під час поглибленого огляду було виявлено 110 тис. доларів США, які жінка заховала в салоні транспортного засобу під чохлами передніх сидінь. Знайдені кошти та затриманих передано міліції.

ВІДВАЖНІ ЛЮДИ

Трійцю, яка прямувала в напрямку держрубежу, прикордонники відділу «Смільниця» Мостиського загону наздогнали на світанку поблизу села Плоське. Правоохоронці були вражені, коли побачили вагітну жінку, яка взяла з собою у далеку подорож ще й чотирирічну дитину. Документів при собі мандрівники не мали, назвалися афганцями. Затриманих, серед яких був наш співвітчизник, для подальшого з'ясування обставин правопорушення та складання адміністративних документів доставили до прикордонного відділу.

Ще одного безстрашного чоловіка, громадянина Грузії, що ризикнув узяти з собою в мандрівку чотирирічного хлопчика, затримали на Луганщині співробітники ДПСУ. Нелегали прямували до Росії, оминаючи встановлені пункти

пропуску, в напрямку українського населеного пункту Мілове та російського Черткове. Проте до кордону порушники не дійшли якихось п'ять метрів. Супроводжував їх українець, якого також було затримано.

НЕ ДІЙШЛИ ЗГОДИ

В аеропорту «Бориспіль» прикордонники завадили громадянину Литви, уродженцю Грузії, незаконно вивезти неповнолітню дитину. Попередню інформацію правоохоронці отримали від представників Посольства Грузії в Україні. Чоловік прибув рейсом з Тбілісі і прямував до Вільнюса разом із трирічним хлопчиком. На руках у нього було свідоцтво на повернення малюка, проте згоди від матері на вивезення дитини за кордон він не отримав. Дитину повернуто матері, яка невдовзі прибула в аеропорт разом з представником МВС Грузії.

Небо кличе

Пізньої ночі наряд Чопського загону почув шум двигуна мотодельтаплана, а потім і побачив, як він злетів у напрямку сусідньої Словаччини. Прикордонники відразу поінформували підрозділи протиповітряної оборони, МВС, СБУ та словацьких і угорських колег. Тільки-но літальний апарат повернувся, була здійснена спроба наблизитися до нього. Проте звідкись з'явилася група цивільних осіб, яка за допомогою транспортного засобу чинила опір законним діям правоохоронців. Це спонукало прикордонників застосувати спецзасоби травматичної дії. У результаті двоє українців та мотодельтаплан були затримані. Матеріали щодо цієї пригоди передано в прокуратуру та СБУ Закарпатської області для прийняття правового рішення. Також чоловікам доведеться відповідати за опір прикордонникам.

«НАФТОГОНИ»

Спробу облаштування підпільних «нафтогонів» припинили на Луганщині прикордонники відділу «Краснодон» спільно зі співробітниками СБУ, МВС та Міністерства доходів і зборів. Трубопровід діаметром 110 мм, прокладений неподалік державного кордону, виявили за ознаками характерного просідання ґрунту. Підпільні комунікації вели від держзрубжу до огороженої металевим парканом території на околиці села Ізварине Краснодонського району. Під час перевірки міжвідомча група виявила дві цистерни ємністю по 50 куб. м. Проте скористатися трубопроводом та базою накопичення пального порушники не встигли, про що свідчила відсутність характерного запаху. Ще один трубопровід діаметром 90 мм та протяжністю близько кілометра виявили правоохоронці відділу «Свердловськ» неподалік міста Червонопартизанськ Свердловського району. Нині розпочато демонтаж підпільних «нафтогонів» та встановлюються особи, причетні до протиправної діяльності.

12 ДРУЗІВ-КОНТРАБАНДИСТІВ

На Волині наряд відділу «Гравове» Луцького загону помітив збитий зі шлагбаума замок та сліди коліс через контрольно-слідову смугу в напрямку кордону. На місце події відразу вирушила група реагування, було піднято резерви підрозділу та поінформовано польських колег. Невдовзі правоохоронці знайшли два залишені мікроавтобуси – Iveco та Fiat. Контрабандисти ж тим часом прямували до річки

Західний Буг, якою проходить лінія держзрубжу. Четверо чоловіків саме на цьому напрямку збиралися переправити до Польщі на трьох гумових човнах 64 ящики сигарет. Та на цьому пошук не припинили. Охоронці кордону завадили ще сімом порушникам, вилучивши 60 ящиків сигарет. Знайшли й ще одного, який переховувався в кущах. Усі затримані відповідатимуть згідно з чинним законодавством.

КОКСОВА ДОРОГА

Близько 750 г кокаїну виявили правоохоронці Луцького загону спільно з митниками під час огляду потяга «Варшава – Київ» в пункті пропуску «Ягодин-залізничний». Пакунок з порошком, власник якого виявив бажання залишитися інкогніто, містився у міжстельовому просторі неробочого тамбура одного із вагонів. Про знахідку повідомлено співробітників СБУ.

ПОДАРУНОК З ВИПРОМІНЮВАННЯМ

В аеропорту Сімферополя під час перевірки ручної поклажі росіянина, який вилітав у Москву, спрацювала система автоматизованого контролю за переміщенням радіоактивних речовин «Янтар». Про цей факт прикордонники негайно сповістили екологічну службу. Під час повторного вимірювання встановлено, що джерелом випромінювання, що перевищує допустиму норму майже в сто разів, є корабельний годинник. Цей сувенір придбав товариш затриманого в одному із магазинів Севастополя за немалою ціною – 2400 гривень. Зрештою, росіянин вирушив додому, певна річ, без годинника, який було передано представникам державної екологічної інспекції в АР Крим. **к**

Підготували Людмила ТКАЧЕНКО,
Тетяна ФІЛІПЕНКО

НАШПИГОВАНЕ КОЛЕСО

Прикордонники Білгород-Дністровського загону спільно з міліцією вилучили більше кілограма марихуани. Під час оформлення легкового автомобіля марки Toyota української реєстрації в пункті пропуску «Удобне» прикордонний наряд звернув увагу на підозрілу поведінку нашого співвітчизника, який був за кермом. При подальшій перевірці службовий собака привів правоохоронців до запасного колеса авто, де було захоплено шість поліетиленових пакунків з марихуаною загальною вагою 1 кг 130 г. Виявлені наркотичні засоби та легковий автомобіль, у якому вони перевозилися, передано співробітникам МВС.

З КРАМОМ – ДО ОСТАННЬОГО

Порушники з частиною краму кинулися навтьоки. Організувавши пошук, поблизу села Копище Олевського району прикордонники знайшли дві гужові підводи та 107 тюків з майже 4300 кг насіння маку. Про подію відразу ж були повідомлені співробітники МВС, СБУ та прокуратури. Наразі перевіряються особи, які, можливо, причетні до протиправної діяльності.

Порушники з частиною краму кинулися навтьоки. Організувавши пошук, поблизу села Копище Олевського району прикордонники знайшли дві гужові підводи та 107 тюків з майже 4300 кг насіння маку. Про подію відразу ж були повідомлені співробітники МВС, СБУ та прокуратури. Наразі перевіряються особи, які, можливо, причетні до протиправної діяльності.

ПРОРАХУВАЛИСЯ

У пункті пропуску «Успенка», що на Донеччині, під час перевірки документів прикордонники помітили хвилювання росіянина, який прямував на Батьківщину. На це була причина. Адже під час спільного з працівниками митниці огляду в сумці чоловіка знайшлися 2 млн 53 тис. рублів. Згідно з чинним законодавством України 62-річний росіянин втратив більшу частину грошей.

У тому ж таки пункті пропуску припустився прикрої помилки ще один росіянин. З Краснодарського краю він віз на Toyota Land Cruiser майже 25 тис. доларів. Для проходження контролю обрав смугу руху «зелений коридор». Проте прикордонники, маючи певну інформацію, ініціювали поглиблений огляд транспортного засобу, завдяки якому виявили схованку в люку даху авто. Приховані кошти разом з автомобілем 2008 року випуску вартістю майже 640 тис. гривень було вилучено.

«ПРИКОРДОННИКУ УКРАЇНИ» – 70 років!

Нещодавно в Адміністрації Державної прикордонної служби України відбулися урочистості з нагоди ювілею відомчої газети «Прикордонник України». Заснована в далекому 1943-му, вона пройшла шлях від багатотиражки й газети Південно-Західного округу до відомчого видання. Військові та повоєнні роки, розбудова кордону, період становлення прикордонного відомства незалежної України. Дійсно, історія газети порівнянна з історією держави. І за всіх часів головною темою був кордон і люди, які присвятили своє життя захисту рубежів Вітчизни.

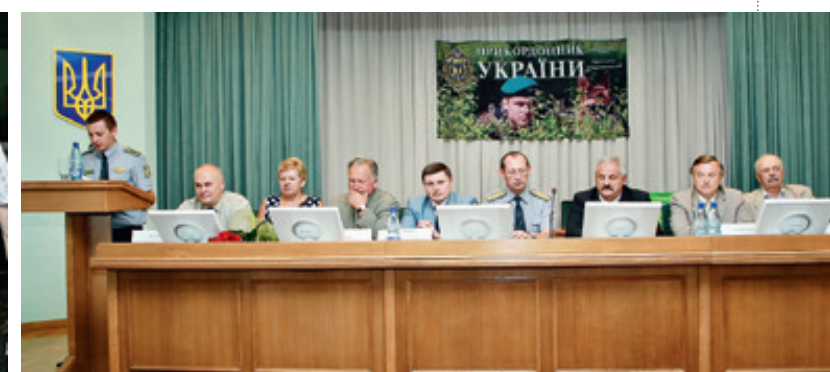
Про авторитетність і важливість цього ювілею свідчить високий представницький рівень урочистостей. Привітати колектив ювілярів прибули заступник Міністра внутрішніх справ – керівник апарату генерал-полковник міліції Сергій Лекарь, перший заступник Голови Державної прикордонної служби України – директор Департаменту охорони державного кордону генерал-полковник Павло Шишолін, заступник директора Департаменту інформації та комунікацій з громадськістю Кабінету Міністрів України Сергій Самойленко, голова Національної спілки журналістів України Олег Наливайко, представник Синодального відділу Української Православної Церкви по взаємодії зі збройними силами та іншими військовими формуваннями України протоієрей Валерій Клименко, голова профспілкової організації Держприкордонслужби Антоніна Птиця, голова ветеранської організації Держприкордонслужби України генерал-лейтенант у відставці Анатолій Макаров та інші почесні гості.

Вітаючи журналістів, генерал-полковник Павло Шишолін наголосив на тому, що прикордонна газета – не просто засіб масової інформації, а учасник виконання завдань з охорони державного кордону. І головне в її роботі – люди, через яких вона показує прикордонну службу. Прикордонники першими зустрічають гостей на кордоні, виявляючи доброзичливість і компетентність щодо тих, хто прийшов з миром, і першими ж стають на заваді тим, хто намагається перетнути його з недобрих намірами. Як зазначив у своєму вітальному слові генерал-полковник міліції Сергій Лекарь, газета «Прикордонник України» є своєрідним літописом

буднів і свят охоронців кордону, які варті бути збереженими на його сторінках.

За всіх часів вона залишалася хранителькою традицій і прикладом спадковості, тому серед почесних учасників свята були й колишні її редактори – Петро Медвідь, Анатолій Самарченко, Василь Клименко, Юрій Повх, Ігор Никитюк, Сергій Журавльов та Олег Слободян. З дня заснування і донині зберігати у своїй роботі дух творчості допомагає гармонійне поєднання енергії молодих журналістів з професійним досвідом і життєвою мудрістю старшого покоління.

Як відомо, 28 травня цього року відзначався ще один ювілей прикордонного відомства – 95 років з дня створення Прикордонних військ України. До цієї дати ветеранська організація Держприкордонслужби заснувала пам'ятний знак «95 років на охороні держкордону». В ході урочистостей прикордонник з 43-річним стажем генерал-лейтенант у відставці Анатолій Макаров вручив цю нагороду головному редактору газети Олегу Бойку та її ветеранам – Василю Клименку і Василю Дроздову. У свою чергу колектив редакції привітав очільника ветеранської спілки, який народився в один день з газетою, з днем народження.

Серед ветеранів-прикордонників – заслужений журналіст України Василь Клименко, який дотепер плідно працює в редакції газети. За неповні тридцять років він пройшов службовий шлях від лейтенанта до полковника і творчий – від кореспондента газети Західного прикордонного округу до головного редактора газети «Прикордонник України». Її 70-річчю він присвятив свою нову книгу «Родичі». Досконало знаючи службу «зелених кашкетів», автор збірки правдиво змальовує духовний світ людей, які своїми діями заслуговують на повагу.

Сьогодні газета намагається бути цікавою насамперед для прикордонників, які служать на далеких рубежах нашої держави, інформувати про складні процеси, що відбуваються в нашій країні, компетентно писати про наявні проблеми та досягнуті здобутки. Нині колектив тримає марку високої журналістської майстерності й завжди знаходиться в епіцентрі подій. Як зазначив головний її редактор підполковник Олег Бойко, сьогодні газета Державної прикордонної служби України, як і у всі часи свого існування, близька до кордону, до охоронця рубежу та його родини, до ветеранів служби. «Прикордонник України» на своїх сторінках завжди висвітлює перемоги й досягнення великої прикордонної сім'ї. Проте вона не лише інформує, а ще й радить, навчає, доносить до персоналу думки і плани керівництва відомства.

Згідно з наказом Держприкордонслужби України від 8 липня 2013 року, за активну роботу з інформування громадськості про діяльність та розвиток прикордонного відомства, значний

вклад у розвиток газети «Прикордонник України» та з нагоди її 70-річчя було оголошено подяку колективу видання та журналістам-ветеранам, вручено нагороди й почесні грамоти.

Про авторитет газети й повагу до неї суспільства свідчить і визнання колег-журналістів. Так, голова Національної спілки журналістів України Олег Наливайко подякував ювілярам за значний внесок у розвиток вітчизняної журналістики, а також запропонував низку спільних проєктів, спрямованих на обмін досвідом та підвищення професійного рівня журналістів. У свою чергу за дорученням голови Київської спілки журналістів головному редактору Олегу Бойку та відповідальному секретарю редакції газети Андрію Герасимківу було вручено Почесний знак Національної спілки журналістів.

У рамках акції «Четверта влада – реальна сила», яку проводять громадська організація «Зв'язка та країна» разом зі Спілкою журналістів України та ВТО «Орден», нагрудним знаком «Гідність та честь» було нагороджено Андрія Кучерова, відзнакою «За збереження національних традицій» – Василя Клименка та Максима Сібурова, відзнакою «За вірність національній ідеї» – Андрія Герасимківа. Крім того, пам'ятну медаль «Легідна сила» отримала кореспондент Олена Оленіч. «Знак офіцерської честі Прикордонних військ» було вручено Олегу Бойку.

З благословенням Божим від Української Православної Церкви орден Нестора Літописця, який вручається за творчі досягнення та літературні здобутки, отримали з рук представника Синодаль-

ного відділу УПЦ по взаємодії зі збройними силами та іншими військовими формуваннями України протоієрея Валерія Клименка заступник головного редактора газети Костянтин Пясецький та редактор газети «Советский пограничник» Петро Медвідь.

Спортивні репортажі та високі досягнення спортсменів-прикордонників – постійно на сторінках газети. За вагомих особистих внесок у розвиток та популяризацію фізкультури й спорту Фізкультурно-спортивне товариство «Динамо» нагородило у цей святковий день грамотами начальника відділення міжнародного співробітництва, культури, спорту і соціальних проблем редакції газети Валентину Лазарчук та фотокореспондента Валерія Олійника.

Сьогодні редакція газети «Прикордонник України» намагається компетентно показувати читачеві всі сфери діяльності прикордонного відомства, готуючи актуальні репортажі, інтерв'ю, статті. На сторінках видання – все те, чим живе кордон, а також державні й міжнародні новини, спортивні досягнення та історичні нариси, події культури і громадського життя. Але завжди головними героями цих матеріалів є звичайні прикордонники, їхня самовіддана праця, досягнення і проблеми, свята і будні, все, що варте уваги журналіста.

Ювілей – це не лише спогади і привітання, а й оптимістичний погляд у майбутнє. І можна бути впевненими, що на газету «Прикордонник України» з її професійним колективом чекає довге творче життя. К

Леся МЕДВЕДЕНКО

**ЗРОБЛЕНО
З НАТХНЕННЯМ**

Робота над пам'ятником – процес тривалий і складний, як і створення будь-якого твору архітектури, що передбачає вічне або принаймні тривале існування, потребує не тільки фізичних сил, уміння, а й творчого пошуку та натхнення. Сьогодні наші гості – закохані у свою роботу талановиті скульптори Василь Білей та Іван Мельничук. Автори нещодавно встановленого у столичному парку «Перемога» пам'ятника «Прикордонникам усіх поколінь» відкрили для наших читачів секрети своєї творчої майстерні.

– Чому обрали саме цю професію?

– В: Це, напевно, вона нас знайшла, а не ми її. Це покликання з дитинства. Нам пощастило серйозно займатися улюбленою справою. Наша робота передбачає постійне перебування у середовищі, де можна реалізувати свій творчий потенціал. В Україні, окрім великих мистецьких шкіл у Харкові, Львові та Києві, – це інститути, академії, мистецькі осередки. Доля привела нас до столиці – найбільшого в нашій державі культурного центру, де зазвичай знаходиться вся мистецька еліта.

– Давно працюєте у тандемі?

– В: Позналилися в Києві, в Національній академії образотворчого мистецтва та архітектури, де навчалися на скульптурному факультеті. Якісь роботи виконуємо удвох, якісь – окремо. Адже спочатку скульптор повинен частіше працювати індивідуально, тоді твори матимуть, так би мовити, обличчя й характер. Є роботи, до яких лежить душа, і людина працює натхненно й швидко. У кожного скульптора своє бачення, досить складно тут когось наслідувати.

Якщо отак у тандемі працюєш уже деякий час, знаєш, що твій товариш може зробити, а він знає, на що ти здатен, можна розраховувати на позитивний результат.

– Скільки спільних робіт на вашому рахунку?

– І: Першою нашою спільною роботою була скульптурна група «Воїнам Великої Вітчизняної війни» в Оболонському райо-

ні Києва. А вже завдяки «Солдатам» наш вчитель Володимир Чепелик, який очолює майстерню монументальної скульптури, порекомендував нас для роботи над прикордонним пам'ятником Петру Зикуну, що є членом Громадської ради при Адміністрації Держприкордонслужби України.

– Як працювалося над пам'ятником прикордонникам?

– І: Спочатку розробляли саму ідею. Потім шукали образ «зеленого кашкета», і, власне, зачепилися за ідею солдата з собакою на постаменті. Ця ідея більше за інші сподобалася й самим прикордонникам. Ми зробили близько десятка ескізів. До кінця грудня розробляли різні варіанти вже з пластиліну.

Спілкуючись з охоронцями рубежу, ми отримали досвід, зокрема в організаторських моментах, проїнялися їхнім життям. Певно, щоб цілком збагнути його, треба побувати на кордоні.

ДОВІДКА «КОРДОНУ»

ВАСИЛЬ БІЛЕЙ родом із села Суха, що на Закарпатті. Закінчив в Ужгороді коледж мистецтв імені А. Ерделі за спеціальністю «Різьба по дереву». Та у Василя було бажання вчитися далі. І доля була прихильною до обдарованого хлопця, адже йому пощастило в 2005 році одразу вступити на навчання до Національної академії образотворчого мистецтва та архітектури.

ІВАН МЕЛЬНИЧУК народився у смт Кути на Івано-Франківщині. З дитинства малював та ліпив з пластиліну, займався керамікою. Після двох років заочного навчання на факультеті кераміки в Косівському інституті прикладного та декоративного мистецтва здійснилася мрія юнака – він вступив до Національної академії образотворчого мистецтва та архітектури.

**НАЙДАВНІШІ
ПАМ'ЯТНИКИ**

Мабуть, найдавнішими пам'ятниками в Україні слід вважати кам'яних баб зі Степового Подніпров'я. Біля підніжжя Кам'яної могили (Запорізька область) височіють кілька грубо висічених кам'яних ідолів. Спорудження більшості з них належить половцям. Подібні статуї можна побачити у Харкові в музеї природи, куди вони були доставлені з місць розкопок. Стоять вони і в Євпаторії, навпроти Красназничого музею, поблизу історичного музею у Дніпропетровську, у сквері педагогічного інституту Луганська та в багатьох інших містах України.

Одним із перших збережених до наших днів монументів є колона Магдебурзького права архітектора Андрія Меленського, споруджена у 1802–1808 роках у столиці, на правому березі Дніпра. Цей пам'ятник встановлений на честь повернення Києву в 1802 році Магдебурзького права, яке він вперше отримав ще в XV ст. Друга назва монумента – нижній пам'ятник Святому Володимирі. За легендою, на цьому місці Святий Рівноапостольний князь охрестив своїх синів.

Візитівка ж Києва, пам'ятник Володимирі Великому на Володимирській гірці, водночас є одним із найдавніших. Він встановлений у 1853 році. Автор проекту – Василь Демут-Малиновський. Статую Володимира виконав барон фон Клодт.

НАЙВИЩІ МІЛІТАРИСТСЬКІ МОНУМЕНТИ

У 1995 році в Парку Перемоги на Поклонній горі у Москві встановлено стелу-обеліск з бронзовою постаттю богині перемоги Нікі загальною висотою 142 м.

Монумент «Батьківщина-мати» скульптора В. Бородая на території Національного меморіального комплексу «Музей історії Великої Вітчизняної війни» у Києві споруджений у 1981 році. Його висота разом з постаментом – 102 м. Входить до списку найвищих скульптур світу. Щоб зварити блоки з нержавіючої сталі, довелося прокласти близько 30 км зварювальних швів.

Статуя «Батьківщина-мати кличе!» розташована у волгоградському історико-меморіальному комплексі «Мамаїв курган», присвяченому героям Сталінградської битви. Має власну висоту 82 м, а якщо врахувати постамент, – близько 87 м. Статуя була відкрита в жовтні 1967 року і занесена до Книги рекордів Гіннеса: тоді цей пам'ятник був найвищим у світі. Цікаво, що величезна статуя ніяк не прикріплена до фундаменту: вона просто стоїть на ньому, як шахова фігура на ігровій дошці.

Монумент «Захисникам Радянського Заполяр'я у роки Великої Вітчизняної війни» («Альоша») заввишки 35,5 м на території меморіального комплексу в Ленінському окрузі Мурманська. Відкриття його відбулося в жовтні 1974 року. Проект комплексу розроблений радянським архітектором І. Покровським та скульптором І. Бродським.

До речі, прикордонне відомство подякувало нам не тільки фінансово. Тепло згадуємо конкурс «Смарагдова ліра». Взяти у ньому участь – велика честь для нас. Ми горді, що удостоїлися високої нагороди. Добре, що митців заохочують творити на прикордонну тематику.

– **Що надихнуло вас створити образ прикордонника саме таким?**

– **В:** Коли ухвалили ескіз, шукали гарну натуру – солдата у формі з розгруккою. Військовослужбовець з мобільного загону Костянтин Чорній, кандидатуру якого запропонували прикордонники, підійшов ідеально. Він приїхав, позував. Завдання скопіювати солдата один в один перед нами не стояло, але скульптура вийшла такою схожою на оригінал, що у ній відразу впізнали Костю товариші по службі. До речі, дехто так і називає пам'ятник – Костя з собакою. Чули також, що дехто охрестив нашого солдата на західний манер – «командос».

– **Розкажіть, з якого матеріалу виготовлено пам'ятник.**

– **І:** Сучасний поліефірно-композитний матеріал, так званий полімеробетон, з якого зроблено постать прикордонника, обіцяє пам'ятнику тривале життя, таке, як, приміром, у творині із бронзи. Та й вигляд він має, ніби справді зроблений з цього матеріалу.

– **А хто відповідає за подальшу долю пам'ятників, збереження їх у належному стані?**

– **В:** Скульптори передають свої витвори у власність парків, районів, якщо вони, звичайно, реєструються. Але часто «догляд» за ними цим і обмежується. Трапляється, що старий пам'ятник руйнують, а замість нього

нового не ставлять. Зараз можна спостерігати багато постаментів з пострадянського минулого без скульптур – бетонні тонни прибрали подалі від очей. Шкода, що ці місця залишаються пустувати.

– **Яких орієнтирів дотримуетесь у своїй творчості?**

– **І:** Ми дуже цінуємо думку таких митців, як Василь Корчовий та Володимир Чепелик. Вони авторитетні люди і справжні фахівці у своїй справі.

– **В:** Кожна людина отримує своє враження від скульптури. Та й тьось зі сторони може вказати на недоліки, на зразок не досить вираженої ідеї чи характеру. Звичайно, у кожну роботу треба вкладати душу. Адже життя для того й дається, щоб творити те, що любиш. **к**

Спілкувалася Тетяна ФІЛІПЕНКО

НЕЗВИЧАЙНІ ПРИКОРДОННІ ПАМ'ЯТНИКИ

Єдиний в Україні унікальний пам'ятник героям-прикордонникам і службовим собакам розташований у селі Легедзину Тальнівського району Черкаської області. Встановлений 9 травня 2003 року. Обеліск зображує воїна, поряд з яким – вівчарка. Напис на гранітній плиті свідчить, що влітку 1941-го тут вступили в нерівний бій з ворогом 500 бійців Окремої Коломиїської прикордонної комендатури та 150 їхніх чотирилапих помічників. Пам'ятник був споруджений на добровільні пожертвування і за безпосередньої участі ветеранів Великої Вітчизняної війни з міста Звенигородка та жителів сусідніх районів.

Пам'ятник прикордонникам та їхнім сім'ям «Героям кордону, жінкам і дітям, котрі мужністю своєю у безсмертя зробили крок» у Брестській фортеці. Скульптурна композиція зведена 22 червня 2011 року, в рік 70-річчя початку Великої Вітчизняної війни, на пожертвування військовослужбовців та ветеранів прикордонної служби Республіки Білорусь, прикордонних відомств Росії, Казахстану, України, меценатів від підприємств, організацій та громадян, за сприяння Брестського та обласного виконавчих комітетів. Скульптор-архітектор В. Занковіч.

У Кілі на Одещині на території дивізіону кораблів та катерів Морської охорони Ізмаїльського прикордонного загону у вересні 2012 року відкрито скульптурну композицію «Прикордонний десант», присвячену пам'яті прикордонників 79-го Ізмаїльського загону. Автор скульптури – Олександр Токарев. Дунайський десант став першим в історії Великої Вітчизняної війни, що був висаджений на ворожу територію. Він знищив артилерійські батареї та захопив укріплені позиції ворога.

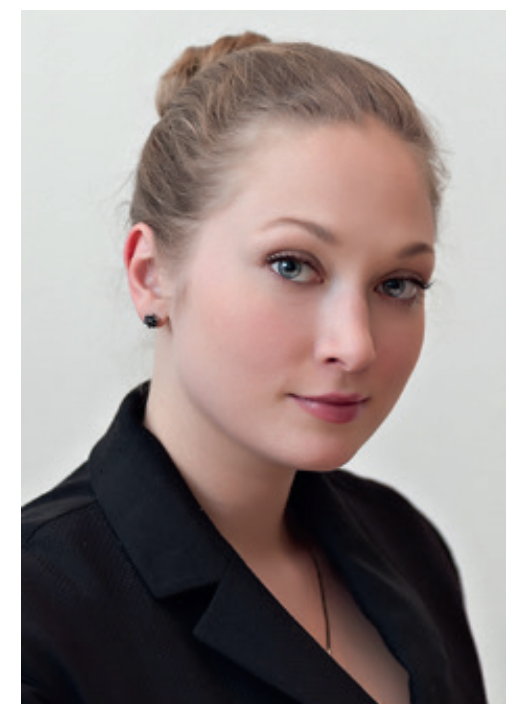
«РАБОТОТОРГІВЛЯ» В УКРАЇНСЬКОМУ ВИМІРІ

НА ЧИЄМУ БОЦІ ФЕМІДА?

ІСТОРИЯ СВИДЧИТЬ, ЩО НАШІ ПРЕДКИ ЗДАВНА ЗНАНІ НА НЕВІЛЬНИЧИХ РИНКАХ, І НЕ ЛИШЕ ЯК ТОВАР. ОДНАК СЕРЕДНЬОВІЧНЕ РАБСТВО БУЛО ЛЕГАЛЬНИМ БІЗНЕСОМ. ЧОМУ Ж ЦЕ ГАНЕБНЕ ЯВИЩЕ, ЩО СУПРОВОДЖУЄТЬСЯ ТОРТУРАМИ, ПРИНИЖЕННЯМ І ФАКТИЧНО ЗНИЩЕННЯМ ЛЮДЕЙ, ІСНУЄ НИНІ ПОПРИ ДЕКЛАРАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ, СУЧАСНІ МОРАЛЬНІ УЯВЛЕННЯ І ЧИСЛЕННІ ЮРИДИЧНІ ПОСТАНОВИ? ЗА ДАНИМИ ДЕРЖДЕПАРТАМЕНТУ США, 27 МІЛЬЙОНІВ ОСІБ В УСЬОМУ СВІТІ СТАЛИ ЖЕРТВАМИ ТОРГОВЦІВ «ЖИВИМ ТОВАРОМ». МІЖНАРОДНА СПІЛЬНОТА ВЕДЕ ПОСТІЙНУ БОРОТЬБУ З ЧИСЛЕННИМИ СИСТЕМНИМИ ПРОЯВАМИ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ, НАМАГАЮЧИСЬ ЗАХИСТИТИ ЖЕРТВ І ПОКАРАТИ ЗЛОЧИНЦІВ. У СВОЮ ЧЕРГУ УКРАЇНА ДОТРИМУЄТЬСЯ МІНІМАЛЬНИХ СТАНДАРТІВ У ЦЬОМУ ПИТАННІ. ВОДНОЧАС ВОНА ЗАЛИШАЄТЬСЯ КРАЇНОЮ ПОХОДЖЕННЯ, ТРАНЗИТУ І ПРИЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ЖЕРТВ СУЧАСНОГО РАБСТВА. УПРОДОВЖ ОСТАННІХ РОКІВ РОЗРОБЛЕНО НОРМАТИВНО-ПРАВОВУ БАЗУ, ЩО ПОКЛИКАНА ПОЛЕГШИТИ ПРОТИДІЮ ЦЬОМУ ЯВИЩУ. ОДНАК З ПРАВОЗАСТОСУВАННЯМ ВИНИКАЄ НИЗКА ПИТАНЬ, ВИРІШУВАТИ ЯКІ ДОВОДИТЬСЯ ПЕРЕВАЖНО НЕУРЯДОВИМ ОРГАНІЗАЦІЯМ, КОТРІ, НАЛАГОДИВШИ ПАРТНЕРСЬКІ СТОСУНКИ З МІЖНАРОДНИМИ УСТАНОВАМИ ТА ОФІЦІЙНИМИ ОРГАНАМИ ВЛАДИ, ДОПОМАГАЮТЬ ЖЕРТВАМ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ. У СВОЇЙ ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ, ЯК МІЖНАРОДНІ, ТАК І ВІТЧИЗНЯНІ, БЕЗПОСЕРЕДНЬО МАЮТЬ СПРАВУ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ЗАКОНОДАВСТВА ТА ЮРИДИЧНИМИ ПРОБЛЕМАМИ У ЦІЙ СФЕРІ.

ОДНІЄЮ З ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ, ЯКА УПРОДОВЖ ШІСТНАДЦЯТИ РОКІВ ПРАЦЮЄ В НАПРЯМІ ЗАПОБІГАННЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ, ОСОБЛИВО ЖІНКАМИ ТА ДІТЬМИ, Є МІЖНАРОДНИЙ ЖІНОЧИЙ ПРАВОЗАХИСНИЙ ЦЕНТР «ЛА СТРАДА-УКРАЇНА», ЩО НАДАЄ ЮРИДИЧНУ І СОЦІАЛЬНУ ДОПОМОГУ ПОТЕРПИЛИМ, ОРГАНІЗУЄ ПРОСВІТНИЦЬКІ Й ІНФОРМАЦІЙНІ СЕМІНАРИ ТА ТРЕНІНГИ. У РІЗНІ РОКИ ВІН ВХОДИВ ДО СКЛАДУ ГРОМАДСЬКИХ РАД ТА ЕКСПЕРТНИХ ГРУП ПРИ ОРГАНАХ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ, НАПРИКЛАД ГРОМАДСЬКОЇ РАДИ ПРИ МВС УКРАЇНИ З ПИТАНЬ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ. СЕРЕД НАПРЯМІВ ДІЯЛЬНОСТІ ЦЕНТРУ – СПІВРОБІТНИЦТВО З УРЯДОВИМИ, МІЖНАРОДНИМИ І НЕУРЯДОВИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ В УКРАЇНІ ТА ЗА КОРДОНОМ З МЕТОЮ ВДОСКОНАЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА Й УЧАСТІ В РОЗРОБЦІ МІЖНАРОДНИХ ДОКУМЕНТІВ.

ПРО ЮРИДИЧНІ АСПЕКТИ БОРОТЬБИ З ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ НАМ РОЗПОВІДАЄ ДИРЕКТОР ЮРИДИЧНОГО ДЕПАРТАМЕНТУ ПРАВОЗАХИСНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ «ЛА СТРАДА-УКРАЇНА» МАР'ЯНА ЄВСЮКОВА.

– Нині в Україні існує Закон «Про протидію торгівлі людьми», прийнято постанови Кабінету Міністрів про Порядок встановлення статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, та Порядок виплати одноразової матеріальної допомоги особам, які постраждали від цього. Пані Мар'яно, наскільки чітко працює українське законодавство у цій сфері?

– Відповідний закон був прийнятий у 2011 році, тому на цьому етапі ще рано говорити, наскільки якісно він працює. Так само й постанови. Однією з них передбачено національний механізм взаємодії органів і служб у сфері запобігання торгівлі людьми. У 2012 році нарешті була затверджена Державна цільова соціальна програма на період до 2015 року. Безперечно, наявність законодавчої бази позитивно впливає на всю систему протидії торгівлі людьми в Україні, але певні її аспекти ще не працюють. Це пов'язано, по-перше, з тим, що нові нормативні документи органи місцевої влади не завжди оперативно реагують, по-друге, законодавство нове в цілому, що також ускладнює процес його виконання. А ще проблеми у сфері бюджету.

Якщо говорити про порядок надання статусу особи, яка постраждала від торгівлі людьми, то його почали надавати з кінця минулого року. Але виплати одноразової матеріальної допомоги здійснюються лише з березня цього року, оскільки відповідні кошти не були закладені у бюджет. Попри це законодавча база в Україні існує, і ми очікуємо, що вона працюватиме.

– З 1997 року існує стаття, якою передбачено кримінальну відповідальність за злочини, пов'язані з торгівлею людьми. Востаннє вона була модифікована у 2006-му. З чим це пов'язано?

– Україна була першою серед країн колишнього Радянського Союзу, яка запровадила кримінальну відповідальність за торгівлю людьми. Так, у 1997 році в Кримінальному кодексі з'явилася стаття 124-1. У чинному Кримінальному кодексі України це стаття 149, яка на сьогодні адаптована до усіх міжнародних стандартів, зокрема Палермського протоколу про запобігання та припинення торгівлі людьми, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності. Спеціальний Закон, розроблений відповідно до міжнародних зобов'язань, що прийняла на себе Україна, зокрема включає ті положення, які нині є в Конвенції Ради Європи №197 «Про протидію торгівлі людьми і про захист від торгівлі людьми». Найближчим часом Україна звітуватиме щодо цих зобов'язань. «Ла Страда» відправила альтернативний звіт виходячи зі своєї практичної діяльності, що й показує, як працюють закони, чи захищають вони постраждалих.

– Нещодавно Державний департамент США видав щорічний звіт «Торгівля людьми у світі 2013». У ньому представлено три категорії, до яких відносять країни відповідно до стану протидії торгівлі людьми. Перша група – законодавство у цій сфері застосовується успішно, друга – існують стандарти і закони, але практичне застосування на недостатньому рівні, третя – проблеми не приділяється належної уваги. Місце України в цьому році змінюється...

– Україна входить до другої групи, але в останньому звіті в рамках цієї ж групи була занесена до списку країн, що перебувають, так би мовити, під особливим на-

глядом (Tier 2 Watch List). Хоча якщо аналізувати ситуацію в цілому, то саме у 2012 році вона доклала значних зусиль, аби завершити формування вичерпної нормативно-правової бази у цій сфері. Тому нас здивувало таке розташування України у цьому звіті, як, імовірно, й органи влади, які зробили достатньо для оптимізації та зміцнення законодавства. Звичайно,

законів може бути багато, але вони не завжди працюють, зокрема на етапі фіксації й розслідування злочину. Іноді за наявності всіх ознак торгівлі людьми (вербування, переміщення, обман, експлуатація) справа відкривається за іншою кримінальною статтею, наприклад «експлуатація праці». Такий варіант менш резонансний і передбачає штраф. А за торгівлю людьми можна засудити до 15 років, адже це тяжкий злочин, особливо якщо йдеться про дітей або розслідується діяльність злочинних груп. Тобто щодо правозастосування існують суттєві проблеми, на які слід звернути увагу.

– Ви маєте приклади зі своєї фахової діяльності?

– Скажімо, правоохоронна система не завжди чітко працює щодо ідентифікації злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми. Наприклад, минулого року в Херсоні зафіксовано факт експлуатації громадян Республіки Молдова, однак громадські організації не змогли домогтися, аби була відкрита справа за 149-ю статтею. Слідством визначено лише грубе порушення угоди про працю. Відтак винуватець відбувся штрафом, тобто, заробивши мільйони, заплатив кілька тисяч. Імовірно, ситуація не змінилася, і він продовжить свій «бізнес». Отже, фактично безкарність призводить до розгалуження злочинної системи, спрямованої на експлуатацію людей.

Цього року ми допомогли одній із жертв отримати статус постраждалої від торгівлі людьми, бо Міністерство соціальної політики відмовило їй у цьому. В її інтересах ми склали позов до окружного адміністративного суду міста Києва – і виграли! Рішення Мінсоцполітики визнано незаконним та потребує перегляду. Це перша подібна справа в Україні.

– Однак часто люди самі не звертаються до правоохоронних органів, адже у більшості випадків жертви работоргівлі є нелегальними мігрантами, які бояться

За даними Міжнародної організації з міграції, майже 95 відсотків усіх програм допомоги потерпілим від торгівлі людьми фінансуються цією організацією. Більшість неурядових організацій, які на сьогодні протидіють торгівлі «живим товаром», розвинулися завдяки іноземному/міжнародному фінансуванню, а нині багато з них налагодили партнерські стосунки з національними органами влади і є важливими постачальниками послуг для осіб, постраждалих внаслідок торгівлі людьми. Для консолідації та оптимізації діяльності неурядових організацій в червні 2011 року була створена Всеукраїнська коаліція громадських організацій з протидії торгівлі людьми, до якої увійшло близько тридцяти українських громадських організацій.

арешту і депортації. У чому полягає складність розкриття злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми?

– З одного боку, дійсно, жертви не завжди звертаються по допомогу. Здебільшого причиною є не ефективний захист з боку держави. Жертва, якій погрожують, або погрожують її рідним і близьким, не бачить гарантій того, що її захистять правоохоронні органи. Однак це хибна позиція, оскільки якщо не звернутися до компетентних державних структур або громадських організацій, намагаючись вирватися зі злочинного середовища, ситуація тільки погіршиться. З іншого боку, не слід забувати про корупцію, адже практична діяльність показує, що представники офі-

пляють у біду через бідність, борги, безробіття. Крім того, це сфера великих фінансових потоків. Виходячи з того, що ці злочини мають фінансове підґрунтя, які Ви вбачаєте шляхи впливу?

– Це може бути введення адміністративної відповідальності за купівлю товарів, вироблених з використанням рабської праці. Так, наприклад, у Великій Британії, якщо велика корпорація використовує рабську працю на одній зі сходінок виробництва, застосовуються санкції не лише адміністративного і кримінального впливу, а й суспільного контролю. Це позначається на репутації компанії – знижується попит на її продукцію, виробник втрачає доходи. Зокрема, так було з кілько-

ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ Є НАСТІЛЬКИ ГЛОБАЛЬНИМ ЯВИЩЕМ, ЩО ВОНО ВИМАГАЄ ВЗАЄМОДІЇ ВСІХ СЛУЖБ – ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ, ПРОКУРАТУРИ, СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ, ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ.

ційних органів подекуди знають про те, що відбувається на місцях, про схеми вербування, а іноді навіть самі, умовно кажучи, беруть участь в інформуванні щодо можливостей працевлаштування за кордоном. А згодом ці можливості виявляються експлуатацією. Сьогодні у нас в роботі справа з Харківської області, де на базі центру зайнятості відбувалися зустрічі з посередником. Звичайно, керівництво могло й не знати про наслідки, але це демонструє, як мінімум, неналежну перевірку таких посередників.

– Торгівля людьми – це передусім економічна і соціальна проблема, адже зазвичай жертви потра-

ма компаніями шоколадної індустрії. Тобто механізми впливу і регулювання існують, але має бути політична воля, аби ці механізми були розроблені у національному контексті й активно застосовувалися.

– Нині у складі Департаменту кримінального розшуку МВС України діє Управління боротьби з торгівлею людьми та зі злочинами проти моральності. Вочевидь, є необхідність централізованого регулювання проблеми?

– Стандарти ОБСЄ встановлюють необхідність запровадження в кожній державі так званого національного координатора в боротьбі з торгівлею

людьми, що має бути окремою спеціалізованою установою. Наприклад, такі установи запроваджено у Болгарії, Румунії. За наявності координаційного органу система протидії торгівлі «живим товаром» працювала б більш злагоджено, можна було б створити механізм швидкого реагування на сигнали про злочини, організувати постійні тренінги. Сьогодні в Україні національним координатором у цій сфері визначено Міністерство соціальної політики. В структурі МВС ще на початку 2000-х років був створений окремий департамент. І він давав добрі результати. Ми вважаємо, що організація замість нього управління у Департаменті кримінального розшуку не сприяє ефективній боротьбі з цим злочинцем.

– Державна програма покликана здійснювати аналіз міжнародних договорів з питань співробітництва у сфері протидії транснаціональній організованій злочинності, зокрема торгівлі людьми, брати участь у міжнародних оперативно-профілактичних операціях і розслідуваннях злочинів, пов'язаних з торгівлею «живим товаром», а також ініціювати проведення таких розслідувань. Протидія работоргівлі – діяльність, що потребує багатосторонньої співпраці різних структур. Чи не так, пані Мар'яно?

– Безперечно, торгівля людьми є настільки глобальним явищем, що потребує взаємодії всіх служб – органів внутрішніх справ, прокуратури, соціальних служб, при-

аеропорту «Бориспіль» був встановлений стенд з нашими інформаційними буклетами, де надавалися телефони всіх консульств України за кордоном, аби люди мали куди звернутися у разі необхідності. У залі прильоту розповсюджувалися листівки про те, куди жертви торгівлі людьми можуть звернутися по допомогу, демонструвалися інформаційні відеоролики. Центр «Ла Страда» проводить тренінги і розробив брошуру для прикордонників стосовно ідентифікації жертв работоргівлі. Адже важливо знайти підхід до людини, щодо якої є підозри, коректно надати їй відповідну інформацію. І, зви-

«Уряд України не повною мірою дотримується мінімальних стандартів викорінення торгівлі людьми, однак докладає для цього значних зусиль. Незважаючи на ці кроки, в цілому він не продемонстрував більш активних дій у боротьбі з торгівлею «живим товаром», особливо з точки зору виділення ресурсів на розслідування пов'язаних з цим злочинів та захист жертв. Тому Україну внесено до списку спостереження другої групи».

кордонної служби. Ми, наприклад, з 1997 року співпрацюємо з Державною прикордонною службою України. Ця співпраця здійснюється переважно у сфері виявлення жертв торгівлі людьми, надання їм інформації. Зокрема, завдяки Держприкордонслужбі свого часу в

чайно, спільно з прикордонною службою ми допомагали конкретним людям, які поверталися в Україну, зустрічали їх на кордоні, в аеропорту. Важливо, щоб кожна державна служба, яка стикається із цією проблемою, могла відповідно зреагувати, і вся ця діяльність має бути сконцентрована довкола інтересів людини. Провідники у поїздах, стюардеси, митники, прикордонники мають діяти комплексно. На це спрямовані численні навчальні тренінги, які проводить Центр «Ла Страда» спільно з міжнародними організаціями.

– Наша країна активно веде переговори з Євросоюзом щодо безвізового режиму. Так, з 1 липня Угода про спрощений візовий режим набула чинності і відтепер перелік громадян, які зможуть отримати візи в більш простому режимі безкоштовно, збільшиться до дев'яти категорій. Якщо згодом буде запроваджено безвізовий режим між Україною та країнами ЄС, як, на Вашу думку, це вплине на потік «живого товару» через кордони?

– Нині наявність візового режиму не надто перешкоджає торгівлі людьми. Для злочинців це лише дещо

ускладнює процес, але вони так чи інакше знаходять вихід. Імовірно, скасування візового режиму усуне вербувальників зі злочинної схеми, адже люди не користуватимуться послугами сумнівних посередників для отримання віз. Нещодавно він скасований у Болгарії та Румунії, які стали частиною Євросоюзу, але проблема існує – нині більшість жертв работоргівлі у Західній Європі є вихідцями з Балканських країн.

– Статистичні дані, які ведуть і офіційні установи, і громадські та міжнародні організації, не дають повної картини. Центр «Ла Страда-Україна» веде власну статистику жертв торгівлі людьми?

– Так, згідно з нашими даними, з 1997 року близько двох тисяч жертв торгівлі людьми пройшли через наш Центр. Минулого року ми здійснювали юридичний супровід 16 справ, пов'язаних з торгівлею людьми, щодо 22 осіб. Справи стосувалися Бельгії, України, Німеччини, Польщі, Туреччини, Росії, Нідерландів, Великої Британії. Раніше звернень було більше, близько двохсот на рік, зокрема щодо пошуку людей за кордоном, супроводження на Батьківщину. Сьогодні це переважно справи, що потребують юридичної допомоги. Однак і тут є певна проблема. Жертвам торгівлі людьми має надаватися правова допомога, а згідно з новим Кримінальним процесуальним кодексом України представляти інтереси постраждалих у суді може винятково адвокат, тобто людина, яка не лише володіє юридичними знаннями, а й має відповідне свідоцтво на здійснення адвокатської діяльності. А це означає, що, наприклад, центри соціальних служб не можуть бути представ-

ЗА МІНІМАЛЬНИМИ ОЦІНКАМИ МІЖНАРОДНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАЦІ, НА СЬОГОДНІ У СВІТІ НАЛІЧУЄТЬСЯ

20,9 МЛН
жертв

ЕКСПЛУАТАЦІЇ ПРАЦІ ТА ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ, з яких

4,5 МЛН

(22%) –

є жертвами сексуальної експлуатації.

14,2 МЛН

(68%) –

жертвами експлуатації праці в різних галузях економіки, таких як сільське господарство, будівництво, домашня праця і виробництво.

1,5 МЛН
ЖЕРТВ ЕКСПЛУАТАЦІЇ ПРИМУСОВОЇ ПРАЦІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У РОЗВИНУТИХ КРАЇНАХ ЄС, ТОДИ ЯК

1,6 МЛН
ЕКСПЛУАТУЮТЬСЯ У КРАЇНАХ ЦЕНТРАЛЬНОЇ, СХІДНОЇ ТА ПІВДЕННО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ (ЩО НЕ Є ЧЛЕНАМИ ЄС), А ТАКОЖ ДЕРЖАВАХ СПІВДРУЖНОСТІ НЕЗАЛЕЖНИХ ДЕРЖАВ.

ЖІНКИ Й ДІВЧАТА
СТАНОВЛЯТЬ

11,4 МЛН
(55%)

жертв торгівлі людьми,

в той час як **ДІТИ** –

5,5 МЛН
(26%).

никами жертви в суді, оскільки не мають у своєму штаті адвокатів. На мою думку, це питання має бути опрацьоване спільно з Міністерством юстиції. Наразі соціальна, психологічна допомога надається переважно центрами соціальних служб та громадськими організаціями, а ось юридичне супроводження – справа громадських і міжнародних організацій, які або мають власних адвокатів, або оплачують їх. До речі, таких адвокатів – 15–20 на всю Україну.

– Один зі шляхів вирішення проблеми торгівлі людьми – навчання і практична підготовка співробітників правоохоронних структур усіх рівнів. Така підготовка має включати розуміння ознак цього злочину, визначення його складу, а також усвідомлення, що жертв работоргівлі слід розглядати не як нелегальних мігрантів, а як людей, чиї права були порушені в ході трафіку. Пані Мар'яно, які послуги, окрім юридичної допомоги, надає Центр «Ла Страда»?

першу гарячу лінію для жертв торгівлі людьми (0-800-500-22-5). Сьогодні їх декілька. Ми консультуємо кожного дня, адже доступна інформація надзвичайно важлива. За сприяння міжнародних організацій, ОБСЄ, ООН проводяться практичні

СПІЛЬНО З ПРИКОРДОННОЮ СЛУЖБОЮ МИ ДОПОМАГАЛИ КОНКРЕТНИМ ЛЮДЬМ, ЯКІ ПОВЕРТАЛИСЯ В УКРАЇНУ, ЗУСТРІЧАЛИ ЇХ НА КОРДОНІ, В АЕРОПОРТУ.

– Упродовж десяти років при Центрі функціонує національна тренерська мережа. Волонтери, тренери, які постійно підвищують свою кваліфікацію, нині працюють у шістнадцяти областях України. Вчителі, соціальні працівники, медики, представники громадських організацій, просто активісти проводять профілактичну роботу серед цільової аудиторії. Це активні замотивовані люди, актив громадянського суспільства в Україні, тому цей метод працює. У подальшому ми б рекомендували і державним органам використовувати цей досвід роботи на місцях, залучаючи зацікавлених людей до профілактичної діяльності. Свого часу на базі Центру «Ла Страда» було створено

інтерактивні тренінги. Такі заходи необхідні на національному рівні, і держава повинна виділяти на це ресурси. Щоб досягнути якісних результатів, тренінги мають бути постійними, оскільки злочинці виробляють все нові й нові схеми вербування та способи вивезення. Окрім того, нині поширена торгівля людьми на території країни (перевезення з області в область, з села в місто). Цей «бізнес» перемістився в Інтернет-простір (наприклад, сайти знайомств). На жаль, ми відстаємо від злочинності. А слід бути на крок попереду, щоб не намагатися подолати наслідки. **К**

Спілкувалася
Леся МЕДВЕДЕНКО

Однією з найскладніших проблем, з якими стикаються прикордонники, є проблема розмежування двох подібних, але різних злочинів – торгівля людьми та нелегальна міграція. Характерною ознакою торгівлі людьми у формі вербування, переміщення, переховування, передачі або одержання людини є наявність одного із кількох способів вчинення злочину (обман, шантаж, використання уразливого стану тощо). Більшість випадків пов'язана із вивезенням за кордон. За останні півроку Державною прикордонною службою України затримано 716 незаконних мігрантів, із яких за незаконне перетинання кордону – 304, порушення правил перебування – майже 400, решта – за інші правопорушення. Відмовлено у пропуску в Україну 1824 іноземцям – потенційним незаконним мігрантам.

Колись письменник Максим Горький дав слушне визначення людям, яких суспільство визнало героями: «Герой – це той, хто створює життя всупереч смерті, хто перемагає смерть».

БЕСІДИ З ГЕРОЯМИ

Понад 90 років тому на політичній мапі світу з'явилася держава – Союз Радянських Соціалістичних Республік. Основою в новоутвореній країні комуністична ідеологія створила своєрідний катехізис непорушних принципів, яких мала дотримуватися кожна радянська людина. Основним з них був прояв любові до Комуністичної партії, Радянської Батьківщини і готовність до здійснення подвигу, часом навіть ціною власного життя. Правомірність цього постулату визначено у «Великій Радянській Енциклопедії»: «Героїзм – це вчинення видатних за своїм суспільним значенням дій, що відповідають інтересам народних мас, передових класів і потребують від людини особистої мужності, стійкості, готовності до самопожертви».

Відомо, що поштовхом до запровадження звання Героя Радянського Союзу стали події, пов'язані з порятунком полярної експедиції та екіпажу криголама «Челюскін», який 13 лютого 1934 року зазнав аварії в Чукотському морі. Під час рятувальної операції особливо відзначилася сімка льотчиків-полярників – Микола Каманін, Маврикій Слєпньов, Іван Доронін, Василь Молоков, Михайло Водоп'янов, Сигізмунд Леваневський

та Анатолій Ляпідєвський. Саме вони і стали першими офіційними Героями Радянського Союзу.

Найбільшу ж кількість разів звання Героя Радянського Союзу було присвоєно у роки Великої Вітчизняної війни – 11 739 (з них – 3051 посмертно). Це звання отримали більше 150 воїнів-прикордонників.

Саме бажанням зберегти свідчення Героїв Радянського Союзу – учасників Великої Вітчизняної війни керувалися автори двотомника «Герой Радянського Союзу. Бесіди» Олександр Філь і Сергій Лекар, презентація якого відбулася нещодавно в стінах Національного військово-історичного музею України.

За останні три десятиліття про Велику Вітчизняну війну були написані численні томи праць, які часом, здається, з ніг на голову перевертають непохитну офіційну історію Великої Вітчизняної – хронологію страшних випробувань, що випали на долю народів колись могутньої імперії – Країни Рад. Дослідники препарували її історію вздовж і впоперек. Було проаналізовано причини, що кинули світову спільноту в безодню Другої світової, розстановка і чисельність збройних угруповань протиборчих сил, визначені як геніальні, так і провальні рішення політиків і воєначальників. Здавалося б, не сховався жоден аспект війни, результат якої на сотні років визначив долі багатьох держав і цілих народів. Проте один, але дуже важливий момент залишився без уваги істориків – особисте сприйняття тієї Великої війни її безпосередніми учасниками.

Ще десять років тому матеріали, отримані шляхом опитування та запису розповідей учасників Великої Вітчизняної війни, вважалися суб'єктивними, а значить, і другорядними. Їх достовірність нерідко піддавали сумніву представники академічної науки. Однак дослідники, які працюють на ниві усної історії, своєю копійкою і самовідданою працею не тільки змусили засумніватися своїх критиків і скептиків у «ненауковості» цих джерел, а й визначити їх статус як цілком повноцінних і рівноправних.

Тут як ніколи актуально звучать слова провідного історика Академії наук України, доктора історичних наук Олександра Лисенка, який сказав: «Держава назавжди залишиться в боргу перед тими, хто потом і кров'ю захищав Вітчизну від ворога. Віддаючи належне всім, хто кував Перемогу, вона часто забувала про кожного окремо взятого Солдата тієї війни. Справа не в пенсіях, соціальних пільгах і навіть не в нагородах. Справа в тій частинці пам'яті, що безповоротно канула разом із мільйонами тих, хто вже пішов у Вічність, не залишивши нам своїх спогадів, болю і відчаю, гордості і віри. Історики не зафіксували це особисте сприйняття війни бійцями і командирами, із якого складалася картина війни. Зараз ми з великим запізненням намагаємося заповнити цю прогалину».

Спогади ветеранів Великої Вітчизняної надзвичайно важливі для патріотичного виховання підрастаючого покоління. Останнім часом молодь все більше виявляє інтерес до історичного минулого. До речі, вже понад три роки Центр патріотичного виховання дітей та молоді «Юний прикордонник» співпрацює в цьому напрямі з Центральним музеєм Державної прикордонної служби України та внутрішніми військами МВС України.

патріотична програма, затверджена на найвищому рівні». До розмови долучився й Іван Селіфонов: «А головне, цією роботою з підрастаючим поколінням мають займатися патріоти, люди, яким не байдужа доля країни. Ми завжди повинні пам'ятати, що виховання любові до Батьківщини, поваги до її минулого – це запорука процвітання будь-якої держави». А Володимир Полупанов додав: «І побільше б таких правдивих книг, як та, на презентації якої ми сьогодні присутні».

Що стосується двотомника Олександра Філя та Сергія Лекаря «Герой Радянського Союзу. Бесіди», то він, безсумнівно, буде дуже цікавим для любителів військових мемуарів. Не тільки тому, що присвячений 80-річчю найпочеснішої і найпрестижнішої нагороди колись могутньої держави, а насамперед завдяки щирим, іноді навіть по-дитячому наївним розповідям тих, хто через все своє життя гідно проніс високе звання Героя. І нехай сьогодні на політичній мапі світу відсутня держава, героями якої вони є, ніхто з читачів цих книг не поставив під сумнів їхню благородність, мужність і жертовність задля прийдешніх поколінь.

Засновники серії й автори книги, керуючись насамперед принципом «Не нашкодь!», не ставили собі за мету доко-

Зауважимо, що двотомник видано російською мовою. Автори мали на меті значно розширити межі аудиторії, вийшовши далеко за кордони України, аби донести до всіх російськомовних читачів одкровення удостоєних найвищої відзнаки колишньої Країни Рад.

На презентації двотомника, в якому представлені інтерв'ю з двадцятьма вісьмома Героями Радянського Союзу, були присутні троє безпосередніх винуватців цього дійства, а саме: Герої Радянського Союзу артилерист Іван Вакулович Івашина, сапер Володимир Костянтинович Полупанов та льотчик Іван Іванович Селіфонов. Незважаючи на поважний вік, ветерани завітали на презентацію, щоб особисто засвідчити свою повагу до авторів двотомника й організаторів презентації.

Під час заходу запрошені ветерани поділилися своїми враженнями. Іван Івашина, зокрема, зазначив: «Подібних заходів необхідно робити більше. На жаль, сьогодні патріотичному вихованню у школах відводиться дуже мало часу. Щоб молодь не була покинута напризволяще, повинна діяти

патися до якихось сенсацій і несподіваних одкровень, що перевернули б наше уявлення про війну. Вони прагнули зберегти свідчення тих, хто виніс на собі весь той тягар, вистояв у найжорстокіших сутичках із ворогом та зберіг при цьому громадянську позицію, якої часом так бракує нашим співвітчизникам.

Приємно також відзначити, що автори збірки частину накладу передадуть до закладів освіти, дитячих будинків, військових частин та бібліотек. **к**

Голова ради Центру патріотичного виховання дітей та молоді «Юний прикордонник», координатор проєкту Валерій КОНСТАНТИНОВ, фото Сергія КОСЕНКА

ПО КОНЯХ!

Для гірських районів українсько-польської ділянки кордону «Кінська тема» завжди була актуальною. В одній упряжці з людьми лямку прикордонної служби сумлінно тягнули близько трьох десятків гривастих солдатів. Враховуючи специфіку та особливості цієї місцевості, без коней тут було просто неможливо обійтися, адже вузькими, звивистими гірськими стежками жодна машина не пройде. А здійснювати щоденні марш-кидки по 15–20 км з повним бойовим спорядженням, напевно, навіть для кіношного Рембо нереально. Особливо взимку, коли на окремих ділянках товщина снігового покриву сягає півтора метра. Крім того, несучи службу верхи на коні, прикордонник аж ніяк не міг заблукати. Навіть якщо збивався з дороги, кінь завжди знаходив шлях до застави. Ось і виходить, що без таких помічників на кордоні було суцужно... Проте нині сучасна техніка витіснила коней з прикордонного строю, залишивши їхню славу службу з охорони українського кордону в історії.

Однак від допомоги цих тварин відмовляються не всі. Коні продовжують вірно служити людині у багатьох сферах її життя. А місця, де до коней ставляться з особливою шанов'ю та любов'ю, сьогодні стрімко набувають неабиякої популярності. На увагу наших читачів заслуговує розповідь про роботу кінно-спортивного комплексу «Магнат», що поблизу Києва, власниками якого є сестри Наталя та Діана ПОПОВИ.

– Пані Діано, чому Ви обрали саме кінний спорт? Як на мене, це більше чоловіча справа.

– Так вже склалося... У 1999 році ми отримали ділянку землі, на якій тепер знаходиться наш комплекс, і почали її забудувати. Чесно скажу, кінним спортом захоплюється моя сестра. Вона – діюча спортсменка, в сідлі практично з одинадцяти років, а для мене – це більше бізнес. Хоча коней люблю і отримую задоволення від своєї роботи. Погодьтеся, в будь-якій справі це головне.

– А як щодо верхової їзди?

– Знаєте, я як той чоботар без чобіт. Їздити верхи, звичайно, навчилася, але роблю це вкрай рідко. Сестра ж відпрацьовує за двох, для неї шість – сім годин у сідлі – норма. Час від часу вона дає мені уроки верхової їзди, але, якщо чесно, у мене це не дуже добре виходить. З приводу цього у нас є навіть своєрідна традиція – щоб не впасти наступного разу, треба принести тортик. Тому друзі жартома радять мені падати одразу. Насправді ж я більше спілкуюся з кінями у статиці, ніж у динаміці. Коли поганий настрій – можу просто зайти на стайню і пообніматися зі своїми любленцями. Повірте, весь негатив як рукою знімає...

– Чи обов'язково мати спеціальний одяг для верхової їзди?

– Аякже! Передусім треба правильно підібрати взуття, бо від цього залежить ваша безпека. Важливим є також покрій штанів, щоб внутрішній шов не тиснув, адже вершник має міцно притискатися до сідла.

– Відомо, що перша буква клички службової тварини, як правило, означає місяць її народження. Чи існують певні правила для ваших вихованців?

– Звичайно. Кличка коня залежить від імен батька та матері, а також від дати народження. Наприклад, мою кобилу звали Овація, бо її батька звали Овод. Але для мене вона просто Васька.

Знаєте, я довго не могла змиритися з тим, що нашим коням дають такі клички, як, скажімо, Фазенда чи Валюта, в той час як

за кордоном можна зустріти Дон Давідов, Сер Сенклер. І ось коли Фазенда привела жеребця, я, не вагаючись, назвала його Феррарі. Правда, красиво?

– Скільки коней ви утримуєте сьогодні? І чи є у вас українські породи?

– Поголів'я постійно змінюється: взимку тримаємо 85–90 коней, влітку до 120. Звичайно ж, у нас є українські породи, наприклад українська верхова та гуцульська. До речі, ці конячки не набагато більші за поні, але надзвичайно витривалі й чудово підходять для прогулянок лісом чи полем. За спокійний та лагідний норов їх дуже люблять діти.

– Наскільки прибутковий цей бізнес? У США, наприклад, за деякими даними, доходи від конярства більші, ніж від кіноіндустрії. А як з цим у нас?

– Конярство – дійсно, прибутковий бізнес, можливо, не такий як в Америці. У нас, як-то кажуть, своя специфіка... Коли ми з сестрою починали, всі були шоковані, мовляв, жіночки несповна розуму. Всього було – і глузувань, і образ... Та врешті ми перемогли! І головне те, що отримуємо задоволення від своєї роботи. Крім того, це не тільки захоплюючі, видовищні змагання, ми ще маємо можливість спілкуватися з цікавими, непересічними людьми, адже на базі нашого комплексу проводяться виставки живопису, ювелірного мистецтва, організуються концерти. Це так звана клубна діяльність. Звичайно, криза відчутно б'є по нашій справі. Люди втрачають кошти, і перше, від чого найлегше відмовитися, це, звичайно ж, від предметів розкоші. Та хочеться вірити у краще...

– Діано, як ви відбираєте коней? За давнім звичаєм на Русі богатирі, вибираючи собі коня, клали на нього руку. Якщо той не витримував і падав, то визнавався таким, що не годиться для ратної справи.

– Існує багато критеріїв. Сьогодні вже ніхто не керується, скажімо, емоціями. Для дитини, звісно, можна просто купити здорового, смирного коника, а в спорті необхідний професійний підхід. Передусім ретельно перевіряють стан здоров'я тварини – з нею працюють ветеринари, тренери, берейтори... Оцінюється також репродуктивний стан. Тобто від цього і від багато чого іншого залежить ціна, і в кожного вона різна.

– А як щодо масті? У російській кавалерії, наприклад, рудих коней вважали найбільш темпераментними, вороних – спокійними, гнідих та сірих називали «середніми». Проте відомий ветеринар Оболенський пов'язував ці особливості не з мастю,

КОНЯРСТВО – ДІЙСНО ПРИБУТКОВИЙ БІЗНЕС. ПРОТЕ, ВРАХОВУЮЧИ НАШУ СПЕЦИФІКУ, ВІН НЕ ТАКИЙ ДОХІДНИЙ, ЯК В АМЕРИЦІ.

а з породами, для яких характерна та чи інша масть. Тож що можна сказати про коня, виходячи з його масті?

– Дійсно, масть не є ознакою породи та характеру, це лише естетика.

– Відомо, що вояки Франції, Англії та Німеччини віддавали перевагу буйним жеребцям і вважали за неподобство їздити на кобилах. Араби ж, навпаки, цінували саме їх, вважаючи кобил більш витривалими й відданими. Яку роль насправді має стать тварини у верховій їзді?

– Тут так само, як і в людей. Природа жінки непередбачувана. Ви ж не будете заперечувати, що їх беруть на відповідальну роботу з меншою охотою, ніж чоловіків? У спорті вважається за краще мати жеребця, особливо мерина, – тут все залежатиме від вашої взаємодії з конем. Якщо у вас кобила, доведеться рахуватися з її поведінковими настроями, особливо під час змагань – неможливо передбачити, що буде за годину, за добу... Але погоджуюся з арабами, кобили дуже віддані.

– Прикордонників-кавалеристів навчали не лише триматися на коні, а й доглядати за ним. Цікаво, скільки персоналу потрібно для догляду за породистими скакунами, і як довго триває підготовка їх до змагань?

– У штаті нашого комплексу понад вісімдесят фахівців. Це ветеринари, тренери, ковалі, спортсмени, берейтори, коноводи... Біля одного коня може одночасно працювати шестеро людей. Існують певні правила поводження з цими тваринами. Коня сідлають, коли йому виповнюється два роки, перший виступ – у чотири. Перш ніж працювати з ним, ви просто повинні погодувати його з рук – так починаються стосунки з вашим підопічним. Своєї пікової форми коні набирають після десяти років життя – цей період вважається золотим спортивним часом для скакунів, а з двадцятого починається старіння.

– Відомий історик Дмитро Яворницький наділяв коней запорозьких козаків надзвичайним розумом, силою і витривалістю: «Крикне, бувало, запорожець коневі «повзи!», то він простягне передні ноги вперед, а задні назад і повзе. А як почує свист козака, то відразу помчить до нього». Чи дійсно коні здатні розпізнавати сигнали?

– Я переконана, що між людьми і тваринами існує зв'язок на рівні підсвідомості. Моя сестра, наприклад, якимось чином відчуває, де і що у коня болить – їй іноді дивуються навіть ветеринари. Є люди, для яких взаємодія з тваринами – своєрідне мистецтво. Візьміть феномен покійного Володимира Шевченка – відомого дресирувальника та художнього керівника Національного цирку України. Він ставив номер, у якому тигри їхали верхи на конях!

Так, коні здатні дотримуватися дистанції, виконувати команди і навіть робити циркові трюки. Все можливо, просто відкрийте їм своє серце. Якщо людина хоче почути «брата свого меншого», вона його почує. Наш ветеринар Вікторія, наприклад, спілкується з кіньми тільки методом м'яких практик – вона ніколи не використовує вуздечки, щоб не завдати болю своєму підопічному. Він це розуміє і відповідає їй відданістю.

– І ще один екскурс в історію. У російській армії переведення з кавалерії в піхоту не потребувало додаткових умов, а ось з піхоти в кавалерію – лише якщо офіцер був здатний до кавалерійської служби, мав фінансові можливості утримувати власного коня і пошити за свій рахунок кавалерійське обмундировання. На це драгуни й улани витрачали 450, гусари – 500–700 рублів. А скільки коштує місячне утримання коня у вашій конюшні?

– Від чотирьох тисяч гривень і більше. І це без харчування.

КОНІ Є ЕНЕРГЕТИЧНИМИ ДОНОРАМИ І ЗДАТНІ ЗНИМАТИ ПСИХОЛОГІЧНЕ НАПРУЖЕННЯ.

– На одному з аукціонів шейх Мохаммед ібн Рашид-ель-Мактум оцінив свого чистокровного англійського жеребця у 40 млн доларів. Його купила група із 40 пайщиків. Яка ж середня ціна коня на сьогодні, і як швидко він може окупитися?

– Ціни різні – від 40 тис. гривень до кількох мільйонів євро. Проте рідко дорогі лоти стають надбанням народу. Звісно, скакові коні можуть окупитися за сезон. Наприклад, у Франції призовий фонд деяких змагань становить більше мільйона євро – за такий куш можна поборотися! Ми ж утримуємо коней верхових порід, і вони виступають у змаганнях з виїздки та конкуру.

– У провідних арміях світу коней і досі не витіснив сучасний транспорт. Вони беруть участь як в урочистих церемоніях, так і в патрулюванні, де швидкість та маневреність мають вирішальне значення. Як Ви вважаєте, наскільки необхідним для сучасного військовослужбовця є вміння їздити верхи? У Штатах, наприклад, це один із елементів підготовки військ спеціального призначення.

– Я вважаю, що це не важливо з точки зору військової підготовки, адже ми живемо у 21-му столітті і пересуваємося за допомогою транспорту. Спілкування з кіньми має сьогодні переважно естетичний характер. Хоча будь-які навички в житті можуть знадобитися. Наприклад, вони можуть бути корисними для військових, які несуть службу на Близькому Сході, де чимало важкодоступних місць. Проте мало вміння їздити верхи, важливо знати, як взаємодіяти з кіньми.

– Цікаво, як коні переносять транспортування?

– По-різному, як і люди. Деякі зовсім не витримують перельотів. Саме тому на олімпіаді в Пекіні не виступило чимало наших скакунів. До того ж, їхнє перевезення здійснюється за три – п'ять

тижнів до змагань, щоб тварини могли адаптуватися до нових умов. А це, самі розумієте, додаткові витрати.

– У США, наприклад, з 2006 року коней, що перебувають на службі, почали використовувати для лікування поранених та військовослужбовців, які зазнали посттравматичного нервового розладу. Таке лікування передбачає їзду верхи раз на тиждень. Діано, що Ви можете розповісти про іпотерапію?

– Насправді це дуже болюча тема для мене. Іпотерапію я вважаю надзвичайно ефективним методом лікування, але впровадження її потребує взаємодії з державою. Для цього необхідно утримувати спеціальне спокійне та лагідне поголів'я, залучити тренера, а також лікаря, який знає, які рухи впливають на ті чи інші ділянки нервової системи, і може розробити плани занять. А ще психолога – для тих, хто працює з хворими, бо це неабияке навантаження. Ми виділяємо на іпотерапію кілька годин у рамках доброчинності. Зрозумійте, що всім допомогти ми не маємо можливості. Шкода, адже кожна 15-та дитина в Україні народжується з вадами, коні ж є енергетичними донорами і здатні знімати психічне напруження. Тому, мабуть, в англійських кампусах тримають і коней, і собак, щоб, навчаючись, діти не втрачали зв'язку з навколишнім світом.

– Кажуть, коні великі ласуни? Мабуть, таким чином їх звикли винагороджувати?

– Нагородження в кінній справі – цікава процедура. У змаганнях завжди перемагає пара: вершник отримує медаль або кубок і букет квітів, а кінь – попону, якою його покривають, «розетку» на вуздечку і... морквину. І він добре розуміє, за що його нагородили, а тому намагатиметься ще більше догодити своєму хазяїну. Наприклад, під час гри в поло коні у взаємодії з вершником так «заводяться», що навіть забивають голи. Тобто вони добре розуміють, що і як треба робити. К

Спілкувалася МАР'яНА МАРКОВИЧ

ДМБ ПРИКОРДОННА КАВАЛЕРІЯ

(зі статті Михайла Павлова)

У 1995 році на Старосамборщині на заставі, що розміщувалася в селі Мигове, служило (у повному розумінні цього слова) семеро коней – Попіл, Німан, Грім, Стріла, Лайнер, Лілет і Лідер.

Тільки за 1994 рік кінними нарядами підрозділу «Мигове» затримано 37 порушників кордону.

Залучали коней до служби на кордоні, як правило, у дворічному віці. Спочатку «новобранці» потрапляли в спеціальну «кінську учебку», де протягом восьми (!) місяців їх навчали «військовій справі справжнім чином», а саме брати будь-які перешкоди, бігати «рваним» темпом, не зважати на звуки пострілів, бездоганно виконувати особливі кінські команди і ще багато чого іншого.

Після успішного складання іспитів молоде кінське поповнення направляли на кордон. Перед цим коней в обов'язковому порядку кастрували. Мабуть, з тих міркувань, щоб всі їхні «помисли» були повністю спрямовані на службу.

Термін служби обмежувався 18–20 роками. «Дембелів», як правило, списували в народне господарство.

«Довгогріві солдати» були зараховані на всі види постачання, окрім фінансового. Зате харчувалися вони по повній програмі: 6 кг вівса, приблизно стільки ж сіна та 13 г солі – обов'язковий добовий раціон прикордонного коня. Час від часу він доповнювався комбікормами.

Прикордонна служба заставських Боліварів та Грандів була юридично закріплена організаційно-штатною структурою підрозділу. Простіше кажучи, коні та їхні господарі були зведені в загальне кавалерійське відділення, штатом якого передбачалася і посада кавалериста-коваля.

У будь-якому разі кожний прикордонний кінь мав паспорт, до якого, крім даних про батьків, вносилися точна дата народження. До речі, клички коням на кордоні давали не просто як кому заманеться, а в чіткій відповідності з роком народження. Принцип досить простий. За початковою літерою майбутньої клички закріплювалася певна дата. Приміром, кличка коня, що з'явився на світ у 1991 році, мала починатися на літеру «с», у 1992-му – «т» і т. д. Втім довго думати над тим, як назвати новонароджене лоша, прикордонникам не доводилося, оскільки у їхньому розпорядженні був спеціальний політерний перелік кінських кличок, щось на зразок переліку чоловічих та жіночих імен. Основні параметри з «кінської метрики» разом з кличкою заносили у спеціальну книгу «обліку кінного складу».

У кавалеристів навіть існував своєрідний тест. Так, нога коня згиналася в колінному суглобі, зверху в копито заливалася вода, і якщо між нею та копитом не просочувалося й краплини, підкова вважалася підігнаною ідеально.

Перековування було справжнім мистецтвом. Виявляється, у різних коней копита, а відповідно й підкови, мали свої параметри. З речовим майном для них на заставі також був повний порядок. Попон, сідел, стремен, наголів'я, підков, протигазів (так, справжнісіньких протигазів на випадок охорони кордону в умовах хімічного, бактеріологічного та радіоактивного зараження місцевості!) та іншої кінської амуніції було більш ніж достатньо.

Залежно від величини копит у природі існує – ні багато, ні мало – тринадцять розмірів підков і шість розмірів цвяхів. А перековувати коня належало через кожні 30–45 днів. За цей час копитний ріг, який відростав на 1,5–2 см, треба було акуратно зрізати спеціальним ножем.

Складаючи іспити на третій клас, коваль повинен був перекувати коня на обидві передні ноги за півтори години. Від того, наскільки точно й правильно він це робив, залежало здоров'я

Цікаво, що крім традиційних чоловічих та жіночих сідел застосовувалися спеціальні сідла для розшукових собак. Отож під час тривалого переходу прикордонного наряду пересіченою місцевістю стомлений службовий пес міг перепочити, зручно влаштувавшись на широкій кінській спині.

Про доцільність використання коней у прикордонній службі свідчить хоча б такий факт. На той час тільки в ході запуску та прогрівання потужного двигуна автомобіля ГАЗ-66 витрачалося близько трьох літрів бензину, що за вартістю відповідало шести кілограмам вівса для коня на день. Тобто за кілька хвилин роботи залізний кінь, не «проскакавши» й кількох метрів, «з'їдав» практично добову норму свого живого прототипу. К

ВОЛОДАРКА СТЕПІВ УНІВЕРСАЛЬНА Й ГРІЗНА

Чисте, мов долоня, поле раптом наповнюється диким гиканням і свистом. Дві величезні кавалерійські лави мчать одна одній назустріч, і, здається, немає такої сили, що здатна зупинити цю божевільну від дикої скачки і передчуття хвацької рубки масу коней та вершників. Чіткими шеренгами, мов на параді, виблискуючи золотими погонами та еполетами, скаче еліта генерала Врангеля. Назустріч, з виттям і диким криком, пришпорюючи личаками вкриті милом боки коней, мчать сірі жупани і чорні свитки батька Махна. Гострі шаблі вже давно залишили піхви і готові обрушити на супротивника всю лють своїх господарів. Ще мить – і перші скривавлені тіла поваляться з сідел додолу. Але що це? За декілька сот метрів лава повстанців, уникаючи лобового удару, розходиться врзнібіч...

Селяни, не витримавши натиску білих, вирішили ретируватися. Передчуваючи швидку перемогу, осавули вже готові віддати наказ на переслідування, як раптом безжалісна свинцева злива обрушується на розпалену від божевільної скачки кавалерійську масу. Декілька хвилин – і жалюгідні залишки могутньої й стрімкої золотопогонної лави під натиском різношерстої селянської маси стрімголов мчать геть за горизонт, вкритий ковилою.

Що ж це за сила, що зупинила вишколених і непохитних кіннотників генерала Врангеля?

У двадцятих роках південь України став своєрідним полігоном для величезних мас кавалерії. Степи ідеально підходили для високومانеврової війни. Кавалерійські полки і дивізії червоних, білих, селянської армії батька Махна та інших отаманів вольниці не раз сходилися в смертельній рубці один з одним, залишаючи поля битв, усіяні тілами полеглих бійців. Саме тоді з'явилася грізна сила, що при вмілій організації і раптовому використанні могла внести перелом у хід будь-якої битви. У далекому 1920 році кулеметний полк Нестора Івановича під Ішунськими позиціями, що в Криму, дощенту знищив кавалерійський корпус

генерала Врангеля. Декілька десятків кулеметів «Максим», розміщених на тачанках, буквально змели супротивника. І не дивно, адже щільність кулеметного вогню досягала тоді близько шістдесяти куль на погонний метр фронту! Справді, тачанка під час Громадянської війни стала універсальною й грізною зброєю.

Коли ж з'явилася на полі бою кулеметна колісниця, що привнесла докорінні зміни в тактику бою кавалерії? Відомо,

Першим, хто масово й ефективно застосував тачанки на полі бою, був не обілений сивиною й овіяний славою генерал-кавалерист, а колишній каторжник, переконаний анархіст-комуніст Нестор Іванович Махно.

що під час Першої світової війни значення кавалерії поступово звелось до нуля. Поява на полі бою кулемета і нових артилерійських систем перевела військові дії в позиційну окопну війну. Тому кіннотники були змушені спішитися. Тепер кавалерії відводилася допоміжна функція, як, наприклад, розвідці або охороні флангів, і ніколи не передбачалося доручати їй самостійні, вирішальні завдання. Коней передили до артилерії, кавалеристів спільно перевели до піхотних підрозділів.

Громадянська війна 1918–1921 рр. зажадала від армії виняткової мобільності. Тому кавалерія знову стає в пошані. Масовані кавалерійські з'єднання мали на озброєнні кулемети, але вони разом з обслуговуючим персоналом переміщувалися на селянських одновісних возах. Роз-

ІЗ ДОСЬЄ «КОРДОНУ»

Вважається, що перші спроби підвищити маневрові можливості станкових кулеметів шляхом встановлення їх на кінні вози були зроблені англіцями під час колоніальних війн у кінці XIX століття. Під час російсько-японської війни війська використовували для цього одновісні рами артилерійських зарядних ящиків. Саме на них кріпилися кулемети і ящики для набоїв.

гортання неповоротких і громіздких возів під час підготовки до бою призводило до невиправданих втрат серед обслуговуючого персоналу і коней. Окрім того, в поході кавалерійські колони, обтяжені наявністю в їх складі возів, запряжених лише двома кіньми, були змушені постійно знижувати темп пересування, що у свою чергу призводило до втрати мобільності й маневреності кавалерійських з'єднань. Був потрібен хід конем!.. Точніше, тачанкою... І він став реальністю.

Першим, хто масово й ефективно застосував тачанки на полі бою, був не обілений сивиною й овіяний славою генерал-кавалерист, а колишній каторжник, переконаний анархіст-комуніст Нестор Іванович Махно. Очоливши Гуляй-Полевську вольницю, як глава місцевих рад він

організував загони місцевої самооборони. Після зустрічі в Москві з Леніном і Свердловим він зібрав та очолив партизанські загони для боротьби з німецькими окупантами. Незабаром Нестор Іванович досконало оволодів прийомами партизанської війни. Його невеликі й маневрені загони успішно боролися з окупантами. От як описує тактику бою селянського війська Махна історик Ю. Мухін:

«Австрійці, зібравши дружини німців-колоністів зі всіх навколишніх колоній, намагалися оточити його в селі, де в Махна був постій. Махно з боєм пробивається в степ, але не йде далеко, а, зробивши коло, заходить у тил карателів і чекає біля однієї з німецьких колоній повернення її дружини. А загін карателів, пограбувавши село, що дало прихисток Махну, повертався до своїх колоній невеликими підрозділами, які потрапляли прямо до рук махновців. Перебивши одну дружину, махновці підпалювали її колонію. Сусідні німецькі колонії, побачивши пожежу, посилали свої дружини на допомогу і... знову до рук махновців. Махно ніде не міг надовго зупинитися, але його загін обростав бійцями та був у постійному русі, і незабаром оперативної майстерності й досвіду в Махна виявилось більше, ніж у десяти царських генералів».

Згодом партизанські загони Нестора Махна перетворилися на справжню селянську армію. Для маневреної війни необхідні, перш за все, мобільність та потужність головної ударної сили. У селянського ватажка цією ударною силою стала кавалерія. Прекрасні організаторські здібності і вправність підказали очільнику Гуляй-Полевського війська, що кулемети із селянських возів необхідно зняти і розмістити на захоплених у німецьких і австрійських колонізаторів тачанках. Зручні двовісні вози, які мали ресори, що дозволяли котитися бойовій колісни-

ІЗ ДОСЬЄ «КОРДОНУ»

Існує декілька версій походження терміну «тачанка». Деякі дослідники стверджують, що назву тачанка отримала від своєї «сестри» – тавричанки, так називався тип міцних возів, поширених в Україні і Криму. Дехто вважає, що слово «тачанка» з'явилося після певного морфологічного «спотворення» або маніпуляції зі словом тавричанка. Проте тавричанка є великим возом з дерев'яним кузовом, тоді як тачанка – легкий екіпаж, без кузова і на ресорах (наявність ресор була принципово важлива як для швидкості ходу екіпажа по пугівцю і ціліні, так і для щільності стрільби). Самі махновці вказували на зв'язок назви з українським словом «нетичанка», що означає легкий ресорний віз. На їхню думку, назва утворилася від того, що осі воза не торкалися кузова («не тикалися» українською). Існує також версія, що назва колісниці походить від німецької назви місцевості в Чехії – Neu-Titschein.

ці м'яко і без тряски, тепер стали грізною зброєю селянського війська. Візник за лічені секунди міг тепер розвернути тачанку, і кулеметний розрахунок був готовий обрушити на ворога шквал свинцю. Таким чином, Махно посилив вогневу потужність свого війська. Його кавалерійські загони, що мали в ар'єргарді кулеметні колісниці, стали невлотними і непереможними. Судить самі: селянська армія Нестора Івановича з чисельністю до 35 тис. осіб при 50 гарматах і 500 кулеметах пересувалася зі швидкістю до 100 км на добу. Кавалерія ж усієї решти країн мала темп 35 км на добу, піхота – 20–25 км. Чим же була бойова колісниця ХХ, перенасиченого смертями і кров'ю, сторіччя? Перш за все,

це запряжена чотирма кіньми коляска на ресорах. Вага самої тачанки коливалася в межах півтони. Екіпаж цієї бойової «машини» нараховував трьох людей: візник, кулеметник і другий номер. Кулемет системи «Максим» розташовувався на станку Соколова. Боєзапас колісниці складав до десяти коробок з набоями. Необхідно також сказати, що наявного запасу фуражу для коней і продовольства для бійців вистачало, щоб підтримувати життєдіяльність екіпажа протягом двох діб. Поява нового виду зброї неминуче привносить зміну в тактику бою. Це – аксіома...

Нестор Іванович військових академії не закінчував, але володів селянською вправністю і неабияким талантом ор-

ганізатора. Тому швидко зрозумів, що головне в бою раптовість і уміння масувати та концентрувати вогневу потужність свого війська на певних ділянках. Як наслідок, з'являються нові прийоми бою, за допомогою яких можна було перемогти будь-якого ворога. Перед бойовими порядками супротивника раптово

Тачанка – наша гордість і краса – благополучно дожила до середини 50-х років минулого сторіччя і була остаточно знята з озброєння лише у зв'язку з розформуванням кавалерії як роду військ. Здобувши назавжди славу володарки степів, вона, цілком заслужено, навечно зійшла на свій п'єдестал у степах Таврії.

з'являлися десятки тачанок і поливали його свинцевою зливою. Уцілілий, але дезорганізований ворог був або змушений залагати прямо серед поля, або ретируватися. У цей момент вершники Махна довершували свою справу.

Спочатку кулеметні тачанки повстанської армії Нестора Махна входили до складу стрілецьких загонів. Однак з появою кінних з'єднань вони були зведені в роти, батальйони і навіть полки. Незабаром кавалерія Нестора Махна, без перебільшення, стала найпотужнішою кавалерією у світі. Під час боїв на півдні України і в Криму проти військ Врангеля батько Гуляй-Полевської вольниці міг одночасно використовувати два кулеметні полки! Очололював це з'єднання один із кращих командирів махновського війська Хома Кожин.

Випробувавши на собі всю потужність махновських тачанок і зазнавши величезних втрат, білогвардійські генерали взяли собі на озброєння ефективно з'єднання. Незабаром кулеметні тачанки увійшли до складу кавалерійських ескадронів з'єднання під командуванням генерала Слащова. Махновську ідею вміло скопіював і розвинув відомий білогвардійський генерал Шкуро. Його артилерія і кулемети під час бою висувалися на тачанках вперед на 300–500 м і, ведучи вогонь прямою наводкою, розсіювали сили ворога, а також знищували осередки опору, тим самим даючи можливість безперешкодного розгортання власних козацьких частин для наступної атаки.

Спочатку, створюючи власні кавалерійські частини, більшовики використовували

штати частин та з'єднань за прикладом царської армії. Тому кавалерійський полк червоних, а це приблизно дев'яносто осіб, мав на озброєнні всього два кулемети на в'юках. Вогнева потужність такої бойової одиниці не дозволяла ефективно вести бойові дії. Відсутність мобільних пересувних кулеметних точок призводила до невинуватих втрат серед кавалеристів. Тому після близького знайомства з махновським військом кулеметні тачанки з'явилися і в складі Першої кінної армії Будьонного. Тепер кавалерійські дивізії червоних мали згідно зі штатом 8 тис. шабель і 64 станкові кулемети. Всього ж Перша кінна армія нараховувала 30 тис. бійців і до 120 кулеметних тачанок. Проте маневрені і маршеві можливості червоних бойових колісниць через їх кустарне виробництво поступалися махновським. На відміну від тачанок, що були на озброєнні Нестора Махна, вози Будьонного виготовлялися зі звичайних жердин. Тому екіпаж такої тачанки зазнавав певних незручностей при пересуванні і безпосередньо під час бою, а часті поломки підірвали бойову готовність кавалерійських частин Червоної Армії. І ще одне. На відміну від махновських тачанок, які були запряжені четвіркою коней, кінні армійські вози мали трьох, а то й двох коней, що значно погіршувало швидкісні та маневрені можливості кулеметної колісниці. Незабаром швидкісні бойові колісниці з'явилися і в інших країнах світу, зокрема, вони посилили потужність польських уланів. У 1930-х роках у польській армії були розроблені спеціальні армійські зразки воза. К

На сторінках журналу «Кордон» ми раді презентувати нову рубрику «Слов'янський світ». Своєю появою вона завдячує незвичайній книзі – словнику-довіднику міфологічних уявлень, вірувань, обрядів, легенд та їх відлунь у фольклорі і пізніших звичаях українців, братів-слов'ян та інших народів. Ця праця знайомили з гарячим світом праслов'янського міфосесвіту, з його магією, метаморфозами, з ієрархією у ньому богів, духів, з багатством народних обрядів. Її автори на основі різних досліджень, етнографічних праць, спостережень, розвідок по крихлі дбайливо зібрали і систематизували великий матеріал – з маленьких осколків знань і відомостей, що дійшли до нас. З усього складається велична картина світобачення далекого слов'янського предка.

Серед іншого окремим розділом детально розглядаються поява й розвиток у наших далеких предків зброярської справи та видозміни їхніх бойових обладунків. Зі знайомства з цим дослідженням ми і розпочинаємо...

...Слов'яни набагато менше прославилися у іноземних істориків, які за звичку слідували трохи битв і мало поважали пишну велич народів... Пізніше, коли слов'яни, збуджені прикладом гунів, аварів і болгар, почали криваві війни на Дунаї з греками, а на Їльбі з німцями, то й іноземні історики стали все більше говорити про них.

Шафарик

РІЖУЧА, УДАРНА, КОЛЮЧА ЗБРОЯ

БЕРДИШ

Стрілецька зброя XVI–XVII ст., спорядження піших воїнів; особливий вид сокири з лезом у вигляді півмісяця на довгій рукояті – ратовищі.

Велика бойова сокира піхотинця пізніше трансформувалася у характерну зброю – бердиш, що мав довге лезо (до 1 м) напівкруглої форми, а іноді у верхній частині видовжене. Це давало можливість у разі потреби колоти ним.

Характерною особливістю бердиша була «косиця» – досить сильно відтягнутий донизу край леза, який кріпився до ратовища двома-трьома гвіздками і обмотувався мотузкою або тонким ремнем.

Виготовляли бердиші в Росії у кузнях за зразками з Москви. Звертали увагу на те, щоб ковали не змінювали вагу і форму сокир, а ратовище робили «міркою у два аршини» (142 см).

Бойове застосування бердишів різноманітне: гострим верхнім краєм сокири можна було колоти супротивника у рукопашному бою, при пострілах використовувалися як підставки («підсошки») для

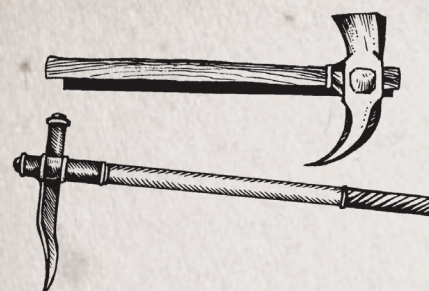
важкої кременевої чи гнітової рушниці – для цього на кінці ратовища робили металевий наконечник.

У поході бердиші носили за плечем на ремні, у мирні часи у правиці, в шерензі його втикали перед собою в землю.

Для святкувань були особливі «великі посольські» бердиші. Їх лезо сягало в довжину до півтора метра.

КЛЕВЕЦЬ

Клевець, **клювець**, **келеп**, **чекан** – невеличкий бойовий топірець з молоточком, зброя ближнього бою з коротким руків'ям, з вузьким горизонтально розміщеним клинком, загостреним на кінці – відрізняв давньоруського воїна від супротивника. За його допомогою досягається максимальна концентрація сили удару на мінімальній площі поразки, що при масивності клинка й потужному руків'ї надає цій зброї ударно-колючий ефект. Перші клевиці з'явилися у мідному

віці. Виготовлялися вони з міді або з рогу оленя. Поширення цієї зброї відноситься до I тис. до н.е.

На відміну від інших сокир клевець мав видовжене лезо, яке за формою нагадувало дзюб (рос. «клюв» – клювець) хижого птаха. Наверх клевиці насаджувалося на середній довжини держално. Клевець можна віднести не тільки до рублячої зброї, а й до ударної. Цим топірцем з гостри «зубом» (клювом) на кінці пробивали в бою зеркало або шолом супротивника. Про це свідчить і одна з архаїчних назв.

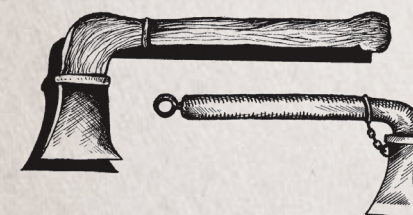
Келеп княжої доби типологічно більше схожий на полегшену сокиру кіннотника, ніж на архаїчні келепи дозалізної доби. Келеп був поширений від Середньої Азії на Сході до Польщі на Заході.

Келеп був не тільки зброєю, а й ознакою влади чи майнового стану, як пізніше булава і пернач у козаків. Такі келепи були, як правило, багато оздоблені різьбою, дорогоцінним камінням, золотом та сріблом. Інколи мали потаємний кинджал, який вкручувався в держално.

У Запорозькому війську келеп використовували у рукопашних сутичках. «А наш козак звичай знає, келепом по ребрах торкає...» (Українська народна дума). Дерев'яна ручка зброї задовжки з аршин закінчувалася на одному кінці залізним молотком з тупим обухом і гострим носком, а на другому були дві дірочки для ремінної петлі. За її допомогою келеп надівали на руку, при згині ліктя, або кріпили до луки сідла.

КЕЛЬТ

У широкому розумінні слова сокира, тесло чи мотика з каменю або бронзи з руків'ям, що вставлялося у втулку. У вузькому розумінні –

різновид сокир бронзового віку з втулкою, розміщеною перпендикулярно лезу. Кельт використовувався і в побуті, і як зброя.

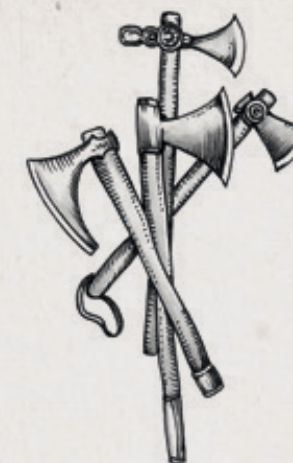
СОКИРА БОЙОВА

Рублячо-ударна холодна зброя або знаряддя праці такої самої дії. Найперші сокири мали вигляд видовженого кам'яного клину, що кріпився до розщепленого кінця дерев'яного руків'я. Пізніше одержали поширення металеві сокири з отвором для топорища.

Як і спис, сокира є одним з найдавніших різновидів зброї. Бойова сокира походить від кам'яних сокир, які вироблялися ще в дометалевої епохи. В епоху міді та бронзи сокири – бойові й господарські – зустрічаються у великій кількості.

Бойові сокири з'явилися у слов'ян у VIII ст., масово розповсюджені були у X–XI ст. як зброя піших воїнів і поступово втрапили своє значення до XIII ст.

У XIV–XV ст. бойові сокири знову стають дієвою зброєю рукопашного бою. Їхні клиновидні леза шириною 7–9 см добре

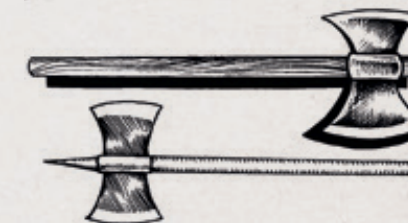
пробивали пластинчаті і лускоподібні панцери.

Археологічні знахідки подають середні розміри бойових сокир: рукоять довжиною до 80 см, лезо довжиною 9–15 см, шириною 10–12 см, діаметр обухного отвору 2–3 см, вага до 450 г.

Бойові сокири були поширені серед варягів, які впливали на формування і розвиток військової концепції слов'ян. Сокира була дуже поширеною у княжому війську. Нею користувалися князь, дружина і піші воїни. Сокири княжої доби мали подібне до трапеції лезо і плоский обух. Бойова сокира була на озброєнні як у професійного війська, так і в ополчення, яке використовувало також сокири господарського призначення. Рубляча зброя кіннотників і піших воїнів відрізнялася розмірами. Піхота користувалася великими важкими сокирами на довгому держаку; велика сокира з важким обухом називалася **балда**. Кіннотники мали на озброєнні легші і коротші сокири – **топірці**. Топірці як зброя – **бартка** – відомі у гуцулів.

ЛАБРИС

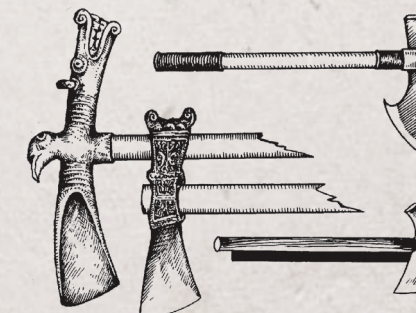
Лабрис – **подвійна бойова сокира** – провшна сокира з двома симетричними рублячими краями. Така форма надавала-

ся бойовим сокирам. Відомі кам'яні, мідні та бронзові лабриси. Такі подвійні сокири мали ще й релігійне значення.

СКАРІС

Бойова сокира скіфів. Згадується у легенді про походження скіфів серед священних дарів, що впали з неба. Кілька таких со-

кир знайдено археологами у похованнях знатних скіфських воїнів. Вони мали вузьке лезо, круглу провшину та чотиригранний або круглий обух-молоток. Іноді прикрашалися зображеннями, виконаними у звіриному стилі. **К**

Продовження у наступному номері.

О.А. КОНОНЕНКО,
художнє оформлення В.А. КОНОНЕНКО

СОНЦЕ І МІСЯЦЬ

ажуть старі люди, що у давні часи вирішила діва-Сонце та парубок-Місяць одружитися, бо ж удвох кермують небом і світом.

Було гучне весілля в липні на Іванів день, на Купала. Виїхала діва-Сонце назустріч Місяцю у пишному вбранні, у золотій короні, а повновидий усміхнений Місяць зустрів наречену срібним сьйвом.

Уся земля раділи їхньому єднанню. Відтоді Іванів день природа святкує кожного року. Він є символом розвою природних сил...

Довгий час жили Сонце і Місяць у коханні та злагоді, діточок зірочок народилося у них чимало.

Та примітила якось діва-Сонце, що упадає ясен Місяць навколо рум'яної Денниці. І одного зимового дня, коли впали на землю перші морози, посварилися дуже Сонце і Місяць. Такого одне одному наговорили, що розійшлися в різні боки сердиті, мов сичі, і не бачились до самісінької весни.

Діва-Сонце у теплі краї подалася, а Місяць залишився. І не знав чоловік, де його дружина, а дружина не відала, що там чоловік.

Навесні повернулася діва-Сонце, зустрів її Місяць. Теплою була зустріч, бо скучили таки дуже. Довго оповідали один одному про життя-буття у розлуці, де були й що бачили.

Час минав, побули разом, надивилися один на одного, наговорилися. Почав Місяць до дружини присікуватися, докоряти їй, що без нього у далекі краї літала. Знову сварки - весняні грози.

Довго терпіла діва-Сонце вибрики Місяця. Аж одного ранку знову запримітила, що Місяць через усе небо супроводжує юну Денницю. Не стрималась діва-Сонце і яскравим променем розсікла Місяць навпіл.

Тепер так є, що коли вранці Сонце сходить - Місяць зникає у його яскравому світлі, а коли Сонце увечері заходить за небокрай - Місяць з'являється на небі. А на світанку блукає по небу, супроводжуючи юну Денницю. **к**

Олексій КОНОНЕНКО

ТАЙНА ВЛАСТИ

Размышления командующего прервал появившийся в дверях дежурный офицер.

– А, обер-лейтенант, – оглянулся на вошедшего генерал-полковник. – Найдите и принесите мне лучшую в этом лагере бутылку коньяка... Если не найдёте – тащите бренди, или – что найдёте. Ещё хочу кофейник с горячим крепким кофе, две чашки... печенье. И чтоб вы закрыли дверь снаружи для всех до пяти тридцати утра.

– Разрешите выполнять, господин генерал? – вытянулся по швам дежурный офицер.

– Постарайтесь уложиться в пять-семь минут, Фриц, – отворачиваясь, через плечо кинул фон Арним.

– Разрешите мне пойти к себе, – подала голос блондинка.

– Стоять смирно! – оборвал её на полуслове командующий.

– Что ты делаешь в SS? Расскажи о себе немного. Где твоё личное оружие?

– У меня нет оружия и пользоваться им я не умею, – ответила молодая женщина. – Когда я заканчивала университет в Кёльне, с нами, студентами, встретился доктор

Геббельс. Рейхсминистр высоко оценил многие инициативы моих однокурсников. И тогда я решила продолжить изучение психопатологии последствий войны, её влияние на ветеранов и на их семьи. Общаясь с военнослужащими, я получила предложение идти на службу в SS. Там давали продуктовые карточки и хорошо платили. Я согласилась.

– Психопатология? – с расстановкой, многозначительно переспросил командующий. – Вот как ты, Барбара, говоришь о нашем героическом прошлом... А ведь все мы, генералы и полковники этой нынешней войны вышли из той, предыдущей, тысяча девятьсот сорок второго года... И Адольф Гитлер, и Герман Геринг – мы все родом из той войны! Разве наше прошлое не является примером героизма?

– Да, господин генерал, хотя прерогатива героизации подвигов чаще принадлежит странам-победительницам, а Германия ту войну проиграла, господин генерал. Если вы готовы выслушать правду, война безнравственна не только относительно всех её участников, но и относительно всех гражданских лиц, косвенно причастных к вооружённому противостоянию. Любая война – это преступление перед детьми вернувшихся с войны солдат.

– Вот как? Ну-ну, продолжай, – усмехнулся командующий.

– Именно так, – быстро заговорила Барбара. – Ведь психическое развитие ребёнка находится в зависимости от наследственности, от физического и психического здоровья родителей. А с войны возвращаются только больные люди – калеки телесно и нравственно. Кроме того, память фронтовиков переполнена в одинаковой степени как фактами героизма, взаимовыручки, так и грабежей, убийств, насилия над женщинами, мародёрства... Любую войну развязывают главы государств, потом противостояние двух или трёх, пяти армий снимает запреты на убийства, жестокость к пленным, вооружённый разбой и половое насилие...

Женщина замолчала, командующий оглянулся на дверь, где с пономсом в руках стоял дежурный офицер.

– Бутылку, кофейник – всё поставьте на стол и уходите. Хотя, задержитесь... Подготовьте на утро на себя и эту фройлен наградной приказ на получение двух крестов с дубовыми листьями, – усмехнулся фон Арним. – В плену кавалерам таких орденов коньяк не наливают, но наступит время, когда вы сможете гордиться своими крестами! А сейчас – ставьте поднос и убирайтесь!

Когда полог палатки захлопнулся за дежурным офицером, генерал-полков-

ник, обойдя сзади, вдруг обнял хорошенькую блондинку.

– Стоять смирно! – прикрикнул хищник на свою жертву, пытающуюся было высвободиться, и, удовлетворившись последовавшей покорностью, возложил обе пятерни на её грудь. – Хочешь стать фрау фон Арним?

– Разрешите мне пойти, привести в порядок свои вещи, – испуганно взмолилась женщина.

Ещё постояв с минуту за спиной Барбары, прижавшись к ней всем телом, хищник ласково выпустил жертву, потом взял её за руку, подвёл к столу, молча усадил, налил в две чашки кофе, в рюмки – коньяк.

Любую войну развязывают главы государств, потом противостояние двух или трёх, пяти армий снимает запреты на убийства, жестокость к пленным, вооружённый разбой и половое насилие...

– Меня очень тронули, девочка, твои слова о нравственной ответственности старшего поколения перед детьми фронтовиков, – сказал фон Арним, присаживаясь рядом и стараясь всем своим видом выразить интерес к теме, несколько минут назад затронутой блондинкой. – Не работай на ветеранах и детях привела такую милашку в SS. В ближайший час мы будем очень близки друг другу.

Возможно, решив, что интересный разговор даёт шанс увильнуть от изнасилования, Барбара сосредоточилась, стараясь выглядеть спокойной и приветливой.

– Вам известно, господин генерал, об ужасающем количестве самоубийств среди ветеранов прошедшей войны, которых память не отпускает из прошлого. Людей гнетёт чувство вины перед погибшими друзьями, которых нельзя вычеркнуть из памяти, ибо пока жива память фронтовиков, в ней, и лишь только в ней остаётся место защитникам отечества, чья честь, слава и достоинство унижены неблагодарными потомками. Немало участников войны совершили преступления, мстя окружающим за недоверие к фронтовым наградам. Немало других причин приводят к такому разрешению конфликта, как физическому уничтожению обидчика, что рассматривается – как оправданное зло...

– О детях, давайте поговорим о детях, – улыбнулся генерал-полковник, вкладывая в пальцы Барбары рюмку с коньяком. Жестом он заставил её выпить глоток, следя, как пухлые губы касаются ободка рюмки.

– Я сейчас к этому приду, – кивнула женщина.

– К этому и к тому придём вместе, – сжав её пальцы в своих, мягко промолвил хищник. Костюм этой милашки фасоном напоминал тот, в котором ходила Владычица Судеб, однако отнюдь не молочного-белого цвета и сшитый из лишённой роскошества добротной армейской хлопчатобумажной ткани. Тёмно-песочные шорты вместо юбки, низкие ботинки с кожаным основанием, брезентовым голенищем и короткими брезентовыми гетрами – всё это подчёркивало, что перед хищником всего лишь аппетитный кусок мяса, который пора проглотить.

– Понимаете, – продолжала жертва, – у многих родителей, вышедших из фронтового поколения, с годами обостряется конфликт между совестью и памятью, ибо совесть приносит мучения, связанные с былыми преступлениями, которые невозможно вычеркнуть из памяти. Эти внутренние конфликты приводят к психопатологии сотни тысяч людей, которые рожают и воспитывают детей. О чём может думать ветеран войны, глядя на своих подрастающих дочерей и вспоминая иных девушек, изнасилованных когда-то на его глазах, а, возможно, при его участии целыми взводами или ротами, а потом расстрелянных во избежание трибунала? Способов лечения психики таких людей не придумано. Но ещё большую опасность для общества представляют сами ветераны недавних войн, в первую очередь – для их семей, детей...

– А ты не простая, Барбара, – окончательно перейдя на фамильярный тон, рассмеялся командующий. – Выходит, что участники прошлой войны, придя к власти, поставили всю Германию под ружьё и развязали новую мировую войну? У нас теперь даже дети маршируют со строевыми военными песнями, ты ведь это хотела сказать? Правда, милашка?

– Я хотела сказать, – испуганно бормотала молодая женщина, не решаясь сопротивляться рукам генерала, расстёгивающего её блузку, – что человек, однажды убивший или изнасиловавший...

– Нет, Барбара, насилия не будет, – негромко, но твёрдо говорил хищник, разрывая на жертве блузку так, что пуговицы летели в стороны. – Это ведь страсть мною руководит, любовь, а значит – красивое чувство. Ты мне про деток забыла...

– Нельзя учить детей: «не убей», «не укради», «не возлюби жену ближнего», – бормотала миловидная блондинка, на которой генерал продолжал рвать одежду, – если сам убивал, грабил...

– А я тебя возлюбил, – смеясь, перебил Барбару фон Арним, больно прижав свою жертву лицом к столу. – А ты, если хочешь, закричи, пусть все услышат, как старик шалит! А я тебя голую на построение выгоно! А ты потом Гиммлеру и Геббельсу напиши своё научное обоснование, как генерал-полковник Вермахта дошёл до такого, что воюет без горячего и боеприпасов и эсэсовскую девку таскает голую на столе перед капитуляцией!

Барбара от страха закрыла глаза, увидев перед своим лицом оливковые бриджи без лампас, заправленные в высокие шерстяные гольфы. Тяжёлая пощёчина, обжигая, разбила остатки воли молодой женщины, а тихий стон заглушили беспорядочные залпы противотанковых орудий. **К**

ДМИТРО АКИМОВ,
ДАЛІ БУДЕ

БОГДАН БЕНЮК

ВІД СОЛДАТА ДО ГЕНЕРАЛА

Прогулюючись вулицею Володимирською, можна побачити меморіальну дошку, прикрашену до 125-ї річниці від дня народження видатного чеського письменника Ярослава Гашека, автора незакінченого сатиричного роману «Пригоди бравого вояки Швейка». Розповідь про життєрадісного й балакучого, але аж ніяк не простодушного, як могло б здатися на перший погляд, солдата, який неохоче дотримується свого довгого й невдачливого, однак повного пригод і кумедних ситуацій шляху на передову, стала настільки популярною, що її було екранізовано й зіграно на сцені в багатьох країнах світу. Не стала винятком і Україна, адже в театрі імені Івана Франка це одна із провідних вистав, головну роль у якій виконує народний артист України Богдан БЕНЮК.

– Пане Богдане, що таке служба у Вашому розумінні?

– Будемо говорити фігурально з приводу служби. Служба – це передусім обов'язок і дотримання певних правил. Для мене моє ремесло – своєрідний вид служби, нехай і на театральній сцені. Однак ця паралель є легітимною. Адже в театрі, як і в армії, існує певний розпорядок роботи, свій життєвий уклад, традиції, що пройшли випробування роками. Тому всі театральні правила мають тут здоровий глузд. Кожна громада, маленьке підприємство чи велике об'єднання і навіть країна мають різнитися, їх не треба ототожнювати, зводити до єдиного. Що стосується армії, то я не проходив служби лише тому, що рано одружився і на час призову мав уже двох дітей. Але по закінченні театального інституту і аж до 27 років мені щороку видавали довідку про те, що я утримую родину. Тобто моя служба висіла наді мною весь цей час.

І не дивно, що в своїй акторській діяльності я з самого початку роботи в кіно відіграв багато ролей у фільмах на

військову тематику – починаючи з «Хвиль Чорного моря», де я грав вістового, і «Ати-бати йшли солдати» – рядового Кринкіна. Тобто на екрані я відслужив від солдата до генерала.

Коли я прилітаю з-за кордону, то вітаюся так: «СЛАВА УКРАЇНСЬКИМ ПРИКОРДОННИКАМ!» АДЖЕ, НЕЗВАЖАЮЧИ НА ВЕЛИЧЕЗНИЙ ПОТІК ЛЮДЕЙ, ДОБРЕ СЛОВО, ЖЕСТ, ПОСМІШКА ЗБЛИЖУЮТЬ.

– Цей персонаж вічний, бо живе власним життям попри все, що відбувається навколо. Його філософія продовження і оберігання життя – найголовніша. Саме тому він усіх цікавить, а вистава досі жива й популярна. Швейк використовує свої здібності і кмітливість не для ратних подвигів, а для осміяння війни і солдафонства.

– Чи легко грати військового на сцені?

– Військові – також люди. Кожний має свій характер, своє світосприйняття і, що найважливіше, свою позицію. Актори досліджують будь-який персонаж як звичайну людину – її уподобання, позитивні і негативні риси. З цього складається характер героя, який одягає мундир.

– Проте Швейк у Вашому виконанні – більше комічний персонаж. Насправді ж він талановитий бунтар, безкорисливий авантюрист, для якого діагноз «ідіотизм» є тільки прикриттям для несподіваних витівок.

АРТИСТИ БАВЛЯТЬСЯ В ЖИТТЯ, ЯК ДІТИ, І ДОСИТЬ ПРАВДИВО. ТО Є НАЙКРАЩОЮ СЛУЖБОЮ, ЩО ТІЛЬКИ МОЖЕ БУТИ, СЛУЖБОЮ ДУХОВНОГО ЛІКУВАННЯ.

– Вам, як актору, дана невидима зброя, за допомогою якої Ви завойовуєте серця...

– Ми з Анатолієм Хостікоєвим граємо «Пригоди бравого вояки Швейка» вже тривалий час, але кожного разу вражає те, який потужний взаємозв'язок виникає, коли люди бачать, як на їхніх очах будуються певні взаємовідносини, здавалося б, між абсолютно різними людьми, із абсолютно різних життєвих каст. У нас є сцена у бані, коли герої стають на рівень первозданності, тобто, як діти, знімають усі нашарування, що наносить життя. Тоді розмовляють душі, і це неймовірно... Бо потім ми одягаємо хто сорочку, хто мундир, хто папаху й обростаємо такими речами, які нас підвищують, роблять важливими. Та насправді наш стартовий потенціал єдиний, бо Господь-Бог створив людину й душу, що має бути відгуком світлого і позитивного. Потрібно вміти почути і побачити те, чого бажають інші. І коли ви це робите, відбуваються неймовірні речі, схожі на катарсис – очищення, якого ми прагнемо. Духовність вчить нас співпереживати. Артисти бавляться в життя, як діти, і досить правдиво. То є найкращою службою, що тільки може бути, службою духовного лікування.

– Швейк – близький і образам розумних дурнів з фольклорної казкової традиції, і постатям щасливого й спритного солдата, який і у воді не тоне, і у вогні не горить. Мабуть, у цьому його успіх?

– Наша вистава дещо відрізняється від того, що написано в романі, бо твір не завершений автором. І всі пригоди, що траплялися з солдатом Швейком, були драматичними, але з присмаком сміху. Проте історія нічим не закінчувалася. Наша історія завершується для глядачів розумінням того, що герої ідуть на війну, і чи повернуться вони – великий знак запитання. Відповіді також немає, але друга дія вистави показує духовне переродження персонажів Гашека – анекдотична ситуація переростає у драматичну, і це найцінніше у виставі.

Ми з Анатолієм Хостікоє-

вим показували її в різних країнах, і оцінка родичів Гашека та прототипів головних героїв роману була досить високою. Під час обговорення нашої гри в Посольстві найціннішим відзначили те, що двоє людей зуміли показати боротьбу людської душі за чистоту. Адже це неможливо навіть уявити, а нам вдалося... Як жінка в'яже одяг, так і ми на сцені в'яжемо життєві стосунки, які подобаються глядачам, бо всі ми прагнемо чистоти й добра. Де б ми не виступали, ця вистава стане пам'ятником, що змусить замислитися над життям навіть вбивцю. Вона, як лікар, який лікує душі, вона довго не забувається.

– Відчувається, що герой Гашека близький Вам особисто. Говорять, що це Ваша найкраща роль...

– Не можу сказати, чи краща, але дякую Богові і долі за те, що маю можливість грати цього героя, якого свого часу виконував засновник театру Франка Гнат Петрович Юра. Знаєте, Швейк приніс славу не одному артистові. Крім того, це успіх і в нашій родині. Ще до війни мій тато грав Швейка у сільському драматичному гуртку. Згодом мій старший брат Петро грав цю роль у театрі Марії Заньковецької. А ось тепер я граю її. Це така собі родинна роль...

– Роман розпочинається словами «Велика доба потребує великих людей». А в чому, на Вашу думку, велич людської душі?

– У її простоті. Вважаю, що ми народжуємося на світ лише для того, щоб пройти певний етап випробувань – багатством, хворобами, яки-

мись іншими речами. І як душа порятується – ніхто не знає. Проте якщо вона гідно проходить кризу це чистилище, то це і є велич, сенс людського існування.

– Автор зазначає, що на світі є й невизнані герої, які не завоювали слави Наполеона. Та чи потрібен сьогодні героїзм?

– Героїзм завжди присутній у нашому житті. Та іноді він показний, а іноді – непомітний. У театрі Франка щороку проходять концерти й зустрічі з людьми, які роблять вчинки громадянського рівня. Деякі історії просто вражають... Це змушує замислитися, як ми живемо, як дбаємо один про одного, і чи хочемо тепла й любові взагалі.

– І ще одна цитата з роману: «Освіта облагороджує душу, але цього на військовій службі не потрібно, чим військовий грубіший, тим ліпше». Ви погоджуєтесь з цим судженням?

– То, мабуть, пережиток минулого. Переконалий, армія має триматися на освічених людях. Існує безліч анекдотичних історій про військових, проте це лише свідчення убогості системи, що існувала до цього часу. Звісно, не кожному юнакові щастило потрапити до мудрих і порядних офіцерів, які допомагали стати справжнім чоловіком. Проте були й такі, які гідно виконували свій святий обов'язок із захисту свого народу. Я переймаюся долею наших військовослужбовців, адже пам'ятаймо давню істину: якщо ми не будемо годувати свою армію,

то доведеться годувати чужу. Державі необхідне військо за будь-яких умов. Адже навіть перебуваючи далеко від рідної домівки, ви, поглянувши на карту, побачите маленький шматочок із написом «Україна». Саме тут, на цій території, ми маємо права і свободи, традиції, мову, культуру, історію.

Вчора я дивився, як ластівки годували ластів'ят, і пригадав, як, будучи малим, мені кортіло поглянути на пташенят із жовтими дзьобиками. Саме тому хлопці й збивали палицею гнізда. Мама ж навчала мене, що цього робити не можна, бо буде гроза і блискавка обов'язково влучить у нашу хату. Я, звичайно, не хотів, щоб це сталося, тому гнізда не чіпав. І ось, спостерігаючи, як ластівки годують ластів'ят, помітив, скільки енергетики вони віддають, як оберігають це ліплене гніздечко. Вони розуміють, що, вилетівши з нього, втрачать назавжди, бо горобці заселять його й зруйнують. Та ластівка не зупиняється, вона є будівничою. Наша країна – це таке ж гніздо,

БАГАТО УКРАЇНЦІВ СЬОГОДНІ ЗАЛИШАЮТЬ РІДНІ ДОМІВКИ І МАНДРУЮТЬ У ЧУЖІ СВІТИ В ПОШУКАХ КРАЩОЇ ДОЛІ. А МЕНІ ХОТІЛОСЬ БИ, ЩОБ У ЇХНЬОМУ ЖИТТІ БУВ МОМЕНТ ПОВЕРНЕННЯ НАЗАД.

яке потрібно постійно будувати, щоб його не заселили інші. Шкода, що, як кажуть у народі, риба шукає де глибше, а людина де краще. Багато українців сьогодні залишають рідні домівки і мандрують у чужі світи в пошуках кращої долі. А мені хотілось би, щоб у їхньому житті був момент повернення назад, і щоб наша країна була захищеною і міцною.

– Чимало висловів із розповіді про Швейка стали крилатими, ось, наприклад, «Дай мені опору, і я переверну світ». Хто для Вас є опорою в житті, і заради кого Ви готові перевернути світ?

– Перевертати світ я б не хотів, бо мені є для кого жити і кого захищати. Я щасливий, що бачу своїх дітей та онуків, і буду ще щасливіший, коли доживу до правнуків. Розумію, світ створений не лише для мене, і на мені він не повинен закінчитися. Так і на сцені – тут грає багато артистів, але театр на них не закінчується. Ми відходимо в історію, а світ

продовжує існувати. Ми, українці, розуміємо відповідальність за «сьоме коліно», тому важливо не спаскудити свій рід, треба замислюватися над вчинками, щоб за них не відповідали нащадки. Втримати баланс – складна річ.

– Ярослав Гашек пише, що скромність прикрашає чоловіка. Якими рисами, на Вашу думку, має володіти справжній чоловік?

– Найголовніше – вміння співпереживати, а все інше лише доповнення. Наприклад, Анатолій Хостікоєв – герой-коханець, кра-

сень, зростом метр дев'яносто... Його люблять всі жінки України. Його люблять, а мене жаліють...То кому тут краще?

– Чи доводиться Вам грати поза сценою, скажімо, в сімейному житті?

– З дружиною ми знайомі з дитячого садочка. І тут не треба нічого вигадувати чи бути мрійником. Ми цінуємо прожиті разом роки, адже нас поєднало велике кохання, і ми щасливі дотепер. У нас є діти... Це фантастична річ! Отож не потрібно бути казармом, важливо вміння підтримувати душевне тепло в своїй оселі. Як сказав Володимир Оглоблін, доки артист береже в душі дитяче сприйняття світу, до того часу він найкращий. Бо він дивується всьому, що відбувається довкола. Я дивлюся на свого трирічного онука Ярему, як довкола нього оживають будь-які предмети, на шестирічну Орісю, яка з таким жіночим шармом та «бісиками» називає мене «товстунчиком», на семирічного Северина,

який при складанні іспитів читав «Мені тринадцятий минало...» Тараса Шевченка, і при цьому всі вчителі дивувалися... І розумію, що світ складається з простих речей і з тих постулатів, які нам в дитинстві передають батьки.

– Пане Богдане, як Ви відпочиваєте?

– Для мене відпочинок – це сцена, спілкування зі студентами, озвучення кінофільмів. Бо не можу я довго смажити свій живіт на сонці, цей вид відпочинку не для мене.

– Чи траплялися з Вами цікаві випадки на кордоні?

– Я знаю багатьох варткових кордону. Мені вони видаються щирими й простими у спілкуванні людьми. Коли прилітаю з-за кордону, то віта-

юся так: «Слава українським прикордонникам!» Адже, незважаючи на величезний потік людей, добре слово, жест, посмішка зближують. Люди на державній службі мають певні обов'язки, і треба розуміти, що іноді їм також доводиться нелегко. Я з теплотою згадую прикордонників і розумію, що периметр українських кордонів охороняється надійно. Пригадую, як одного разу мене запросили на острів Зміїний. Я б з радістю прийняв запрошення, але не вмів плавати, та й взагалі боюся води. Мрію поїхати по заставах і подивитися, як живуть охоронці рубезів, як служать, чого потребують. Бо підтримка їм потрібна. Варто, щоб і актори приїздили до них і мали час на спілкування. Іноді проста розмова на години-півтори – найкращі ліки, які можна собі дозволити, найкращий бенкет, який тільки може бути. Знаю точно, прикордонники – цікаві, самовіддані й чесні люди.

– І на завершення традиційне запитання. Що б Ви побажали нашим читачам?

– Достатнього фінансування. Щоб ті, хто віддав себе службі на кордоні, мали нормальне соціальне забезпечення, здоров'я, достаток, міцні сім'ї, молодецький дух. Цінуюте життя – це велике щастя! **К**

СПІЛКУВАЛАСЯ
МАР'ЯНА МАРКОВИЧ

КОРДОН

